СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК **4 (1108), 28 січня — 3 лютого 2021**

29 січня виповнюється 103 річниця Героїв Крут

Пам'ятаймо і шануймо Героїв Крут!

29 січня 2021 року ВУТ "Просвіта" ім. Тараса Шевченка та інші національно-патріотичні організації традиційно збираються о 12 годині біля м. Арсенальна (м. Київ). Із дотриманням карантинних вимог колоною рушаємо до Аскольдової могили, де о 12 год. 30 хв. відбудеться спільна молитва релігійних та патріотичних організацій.

Запрошуємо взяти участь.

Секретаріат ВУТ "Просвіта" імені Т. Г. Шевченка

Обійнялися, і тут їх прошили кулі

Могила крутянців Володимира Шульгина і Володимира Наумовича знаходиться на Лукянівському цвинтарі.

Неймовірна історія цих героїв і їхньої могили.

У складі Помічного студентського куреня Січових Стрільців В. Шульгин і В. Наумович добровольцями вирушили під станцію Крути, де брали участь у бою з бандами Муравйова. Чота з понад трьох десятків хлопців потрапила у полон. Цілу ніч більшовики катували полонених українців, а надранок розстріляли. Стрілець Григорій Пипський заспівав "Ще не вмерла Україна...", а всі хлопці підхопили пісню. В останній момент друзі Володимир Наумович та Володимир Шульгин, прощаючись, обійнялися, і тут їх прошили кулі.

Через сорок днів рідні приїхали на станцію Крути, щоб забрати загиблих. Тіла були поневічені до невпізнанності. Героїв поховали у родинному склепі на Аскольдовій могилі. Після встановлення в Україні радянської влади, коли стало зрозумілим, що більшовики рано чи пізно знищать могилу, бабуся Наумовича таємно перевезла труну на Лукянівське кладовище. На могилі не вказували імен загиблих, щоб не піддавати репресіям родичів.

І тільки у 1996 році на могилі героїв була відправлена перша заупокійна Служба Божа, відновлена історична правда про двох молодих хлопців, які віддали життя за Україну.

29 січня (п'ятниця) 2021 р. о 12-00 на Лук'янівському цвинтарі (вул. Дорогожицька, 7) відбудеться вшанування пам'яті Володимира Наумовича та Володимира Шульгина.

Приходьте!

Богдан ЧЕРВАК

Всеукраїнський круглий стіл

До Дня Соборності України Всеукраїнським товариством "Просвіта" імені Тараса Шевченка було організовано і проведено "круглий стіл".

Учасників онлайн-конференції вітали Голова Товариства Павло Мовчан, заступник голови Георгій Філіпчук, голова Луганського обласного об'єднання Володимир Семистяга.

До участі долучилися просвітяни з усіх регіонів України. Виступили: голова Івано-Франківського обласного об'єднання "Просвіти" Степан Волковецький, голова Львівського обласного об'єднання Ярослав Пітко, голова Хмельницького обласного об'єднання Віталій Міхалевський, голова Херсонського обласного об'єднання Олег Олексюк, голова Ніжинського районного об'єднання Микола Шкурко та інші.

(Див. стор. 2)

Звернення до наших читачів, передплатників, просвітян

Друзі!

Тижневик "Слово Просвіти" — один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі — за певного "сприяння" нашої влади опинився на межі припинення свого існування. І тільки ми самі — ті, хто любить, шанує і цінує українське правдиве і об'єктивне слово, можемо допомогти тижневику. Будь-яка фінансова підтримка видання — це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ "Альфа-Банк", р/р UA 30 300346 0000026002016994001; отримувач: ГО "Всеукраїнське товариство "Просвіта" ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ/ІНН: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

Минулого тижня на наше прохання про допомогу для газети "Слово Просвіти" відгукнулися:

1. **Ігнатенко Леонід Миколайович** — 1000 грн.
2. **Гриник О. М.** — 2000 грн.
3. **Мороз Лариса Захарівна** — 700грн.
4. **Зайцева Яна Анатоліївна** — 500 грн.
5. **Ілюшик Григорій Якович** — 200 грн.
6. **Мужук Леонід Петрович** — 1000 грн.
7. **Столярова Анна** — 500 грн.
8. **Шмигельський Іван Васильович** — 500 грн.

Любов ПРОЦЬ
НА ЗАХИСТ БІБЛІОТЕК

Як відблиски далеких інквізицій
У танці смерті, цур тобі і пек, —
Зчорнілі мудрі книги яснолиці,
Що виганяють їх з бібліотек.
Книжки-безхатьки? Що воно за диво
В наш божевільний двадцять перший вік?..
Вони відводять очі полохливо:
Таки із глузду з'їхав чоловік...
Кому ж ті зерна — чисті і добірні,
Що сяйвом в душу сипались згори?
...Той ключ — мов кляп у роті книгозбірні...
Без неї шлях один — в тартари...

ЄВГЕН ШЕВЧЕНКО

4

ВАЛЕНТИНА МАСТЄРОВА

8-9

АНАТОЛІЙ ПАХОМОВ

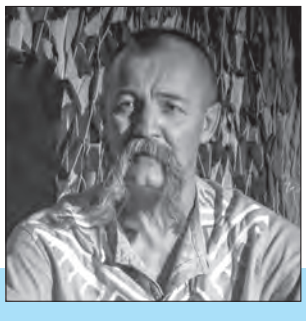

15

Виклики та загрози соборності українських земель на сучасному етапі вітчизняного державотворення

Володимир СЕМИСТЯГА,
голова Луганського обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка

Соборність України – це єдиний спосіб нашого існування у просторі і часі. Історично повчальна, обґрунтована життєвою практикою минулих поколінь, які тисячоліттями мешкали на своїй Богом даній землі від Сяну до Дону, вона вимагає від нас, їхніх нащадків, в умовах віковічного протистояння як з європейськими сусідами, так і з перманентною військово-колоніальною агресією московських угро-фінських азійських зайд. Щоденно докладати над зусиль у боротьбі за право залишатися європейцями в центрі Європейського континенту. Ось чому маємо робити все належне, а то й неможливе, для збереження територіальної цілісності нашої держави, зміцнення єдності її регіонів, консолідації нації, згуртованості довкола української державності й української ідентичності національних меншин, які мешкають на її теренах. І, безумовно, постійно дбати про власну безпеку.

На жаль, усе перераховане об’єднують спільні дефініції — виклики і загрози в усі історичні періоди. Про деякі з них і поведемо мову. Адже дата 22 січня в нашій історії змушує думати й говорити не тільки про День Соборності та Акт Злуки, а й про День проголошення IV Універсалом УЦР самостійності та незалежності України. Чому ж, відзначаючи День Соборності тільки як Акт Злуки, ми ігноруємо День Незалежності новітньої української державності? Чому цей день ігнорується, як День загальнонаціонального переможного свята? Чому не відбуваються цього дня урочистості у тому палаці, де проголосили незалежність України? Адже це вчергове примусило б замислитись над тим, якою ціною ми здобули Незалежність, та до чого призводить безпам’ятство та ігнорування уроків історії. Наведу один приклад: вручення президентом України В. А. Ющенком у цьому палаці мені почесної нагороди “Заслужений працівник освіти України” (2008 р.) викликало велике піднесення серед просвітян, працівників освіти, урядовців на Луганщині. Беззаперечно, що таке явище відбулося і в інших областях, звідки були номінанти, удостоєні нагород за успіхи в державотворенні. Виникає запитання: а що ж відбулося з палацом? Чому владці принишкли, чому замовчують долю цієї історичної споруди? Запитань “чому” можна поставити безліч, от тільки відповіді на них ні від київської міської, ні від центральної державної влади немає і навряд чи буде.

Розуміння соборності завжди було різним у наших керманичів. Та й виникло воно не на пустому місці. Вже на початку 20-го ст. в середовищі національно-демократичної інтелігенції були чітко окреслені не тільки теоретичні, а й територіальні підвалини Соборної України. Вже тоді було зрозуміло, що Соборність – це безперервний рух уперед. Але водночас мало хто звертав увагу на можливі об’єктивні та суб’єктивні перепони, котрі б заважали здійснити цей акт одноразово — раз і назавжди! Чи всі тоді переймалися цим? На жаль, ні. Так один із керманичів української держави, Володимир Винниченко, під час вшанування галицької делегації в Києві, після затвердження “Акту Злуки” відзначив їхні високі патріотичні якості: дисципліну, європеїзм, точний аналіз як важливі для української нації. А взамін від східняків... нічого, окрім розмаху їхньої душі.

Тож донеччанин Микита Шаповал, перебуваючи в екзилі, тільки аж через 13 років після цих знакових подій у Києві спромігся пояснити, чому Злука 22 січня 1919 р. була фіктивною, а розлука – реальною. Та тому, на його думку, що листопадова революція 1917 р. на теренах підросійської України була революцією соціальною, а в Галичині — національно-політичною. Ось це і була та причина, чому Соборність восени 1918 р. трагічно розпалася.

На його думку, святкувати можна лише проголошення мети, а не того шляху, яким уряди йшли 22 січня.

Чи не нагадує це сучасні події, що відбулися в України під час Революції Гідності, та ледве не призвели до втрати власної державності? Адже на Сході на Півдні України знайшлося чимало готових за шмат гнилої ковбаси та за рахунок власного шлунку продатися ворогу, виступити проти своєї держави, її народу та особистої свободи.

Як ніколи і нині залишаються актуальними застороги та попередження М. С. Грушевського щодо загрози національній і територіальній соборності. Він неодноразово закликав виховувати в українців почуття солідарності, спільної історичної долі, єдності, не роздмухувати різниць, які їх розділяють, “не чіплятися того, що ділить і роз’єднує поодинокі частини української землі, а пильнувати того, що лучить і єднає їх до купи, і се зміцнювати і розвивати мусимо як в житті і традиції, так і в першім великім органі всякої національної єдності і національного розвою — в національній мові й її культурній, літературній формі... Єднатися, концентруватися, а не ділитися, не розбігатися — се повинно бути у всім нашим гаслом”.

В умовах новітньої російсько-української війни, коли ворог анексував Крим, окупував частину українського Донбасу, користуючись неоковирністю української Феміди, в Україні потужно діє “п’ята колона”. Тільки через 6 років після надання фінансово-матеріальної та військової допомоги, особистого перебування у злочинних НЗФ на теренах Донбасу спецслужби України спромоглися оголосити підозру лідеру ЛДПР В. Жириновському у вчинених злочинах. Тільки сліпий не бачить, а глухий не чує, як власні політики вчиняють наругу над свідомістю українських громадян, пропагуючи через втрачений державою інформаційний простір національний розбрат і зраду інтересів держави, дискредитують ідеї Революції Гідності, принижують українських патріотів, які захищають державу, не шкодуючи власного життя.

Серед нагальних загроз існування України — несформованість власної політичної еліти, невизначеність власної національної ідеї, слабкість внутрішньо-економічних зв’язків, недоречний пацифізм в умовах війни, тотальна корупція, клановість та засилля олігархату, неоднозначне трактування історичного минулого як держави, так і окремих її регіонів. І таких прикладів можна навести чимало. Та чи найголовніша загроза не тільки для існування України, а також й світової цивілізації йде від Росії, де набирає обертів фашизація суспільства.

Серед тих, хто одним із перших піднявся на боротьбу з ворогом, були просвітяни Луганщини. Серед них просвітянські структури: Луганська, Антрацита, Кадіївки, Ровеньок, Хрустального. Зі зброєю в руках проти ворога у національних військових формуваннях виступили їхні активісти: О. Ющенко, В. Ткалич, В. Зоря, А. Головченко, Г. Фоменко, О. Пантелеєв, І. Орел та сотні інших. Їх надихали не тільки події 22 січня 1919 р. у Києві, а й події 22 січня 1939 р., коли на Закарпатті, у Хусті, зібралися понад 30 тисяч осіб з усього краю під проводом Августина Волошина і які спромоглися, хоч і не надовго, в умовах початку Другої Світової війни, яка насувалася, відродити українську державність під гаслом українського пророка Т. Шевченка:

Свою Україну любіть,
Любіть її во время люте...

Усі вони були учасниками ланцюга єднання 1990 р., яким нове покоління засвідчило непоборний дух Соборності української нації.

У непростих сьогоднішніх умовах серед різноманітних політичних та громадських структур тільки “Просвіта” з її ідеологією державотворення реально спроможна об’єднати розбурхане суспільство та виконати місію і давню мрію українства — створити єдину незалежну європейську соборну Україну.

То ж наше завдання — розбудувати “Просвіту” заради розбудови соборної України, — не скасовується, як ніколи актуальне.

22 січня відзначили День Соборності

Георгій ЛУК’ЯНЧУК

Світова пандемія коронавірусу вносить корективи в масові заходи з відзначення державних свят та історичних подій. Тож і цьогорічне відзначення 103-ї річниці проголошення Незалежності України у 1918 році 4-м Універсалом Центральної Ради УНР та 102-ї річниці урочистого проголошення Соборності українських земель шляхом Злуки ЗУНР з УНР у 1919 році на Софійському Майдані Києва проходило в умовах, обмежених постановою уряду. Лідери громадських та політичних об’єднань провели свої заходи в столиці України.

Зокрема очільники Громадського Руху “Українська Патріотична Альтернатива” (в складі: Конгрес українських націоналістів, Українська партія, УНА-УНСО, Громадська організація “Народний Рух України”, ОУН(д), Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка, Спілка офіцерів України, МГО “Соловецьке Браство”) провели урочистості з нагоди історичних свят біля стели полковника Євгена Коновальця на вулиці Січових стрільців. Ветерани Народного Руху України, Українського козацтва та учасники легендарного Народного Хору “Гомін” ім. Леопольда Ященка провели зустріч з нагоди свят на Софійській площі. Також обмежені заходи відбувались в різних регіонах України. На річці Збруч активісти з Тернопільської та Хмельницької областей об’єднали на мосту жовту та блакитну смуги у великий символічний прапор Соборності України. А в Дніпрі та Одесі з нагоди свята активісти роздавали містянам копії Акту Злуки українських земель у 1919 році та маленькі державні прапори України...

На особливу увагу заслуговує проведена в умовах пандемії онлайн-подія — віртуальний Ланцюг Соборності між Києвом та Сімферополем. Створення віртуального Ланцюга Соборності розпочалося 21 січня і тривало до кінця 22 січня. Він був збудований з аватарок учасників, які одна за одною поставали на карті України від Києва до Сімферополя. Понад 30 тисяч учасників (переважно представників української молоді) приєдналися до заходу, авторизувавшись на сайті “Ланцюг Соборності”. Ланцюг 5 разів символічно перетнув Дніпро-Славуту: на мосту Патона, де традиційно всі попередні роки перед пандемією будували живий ланцюг єдності кияни, а також біля Черкас, Кременчука, у Дніпрі та в Запоріжжі на греблі Дніпрогесу.

Очільники Громадського Руху “Українська Патріотична Альтернатива” на урочистостях з нагоди історичних свят біля стели полковника Євгена Коновальця на вулиці Січових стрільців 22 січня 2021 р.

ПРОТИАНГЛІЗМ від Ірини ФАРІОН

Протианглізм 18.
СТЕЙКХОЛДЕРИ

Освіта – територія нових знань, тому виникнення нових понять та слів у цій царині логічне, бажане й неминуче. Проте освіта – це також фундамент національної традиції та національних потреб, і передусім своя мова, а не хаотична циркуляція безперервних змін задля їхньої імітації чи чийогось згубного інтересу. Нова лексика в освітній царині першою викриває не лише процеси новацій, але й мотиви їхнього виникнення, а відтак їхню потребу. Серед таких лексичних запозичень новоанглізм у неправильному фонетичному варіянті через московське посередництво *стейкхолдер* замість *стейкголдер*.

В англійській мові stakeholder [ˈsteɪkˌhəʊldə ⇨ -ˌhɒʊld-, амер. -ˌhoʊld(ə)r] n – це:

1. зацікавлена особа (зокрема в якійсь справі), стейкхолдер (стейкголдер); (shareholder) акціонер, власник;

2. юр., карт. посередник, що тимчасово тримає гроші чи майно поки з’ясовується його власник;

stakeholder analysis – аналіз зацікавлених сторін

stakeholder theory – теорія зацікавлених сторін (ЗНАУС https://e2u.org.ua/dicts/common)

З погляду словотвору – це слово-композит, утворене з двох складників:

stake 1. (в азартних іграх) незалежна сторона, у якої кожен із тих, хто робить ставку, вносить гроші або лічильники; 2. людина, яка цікавиться чи турбується чимось, особливо бізнесом (Stakeholder. див.: https://www.lexico.com/en/definition/stakeholder, дата звернення 3.03.2020); одне зі значень “доля, частка в прибутку” (АРС, с. 716);

holder – орендар, власник (АРС, с. 358).

Поняття “стейкголдер” з’явилось в освітньому просторі України 2015 року. Натомість так звана “*концепція капіталізму стейкголдерів*” набула поширення в середині 80-х років XX століття. Її сформулював Едвард Фрімен (R. Edward Freeman), професор катедри бізнес-адміністрування Університету штату Вірджинія в праці “**Стратегічний менеджмент: концепція зацікавлених сторін**” (“Strategic Management: A Stakeholder Approach”, 1984 р.). У цій монографії автор запроваджує поняття “*зацікавлена сторона*” (stakeholder – щось набагато ширше, ніж просто “акціонер”) і пропонує розглядати фірму, її внутрішнє та зовнішнє оточення як складну систему зацікавлених у її діяльності осіб, інтереси і вимоги яких керівники фірми мають брати до уваги та задовольняти в певній формі на відповідних умовах (див.: https://www.swissinfo.ch/rus, дата звернення 18.01.21). Себто так звана чомусь тепер непереклад-на одиниця *stakeholder,* тобто *зацікавлена особа (чи сторони)* – це група чи індивід, що мають легітимний інтерес у діяльності організації і певною мірою залежать від неї або можуть впливати на її діяльність. Інакше – це *групи інтересів* чи *групи впливу*. Отже, теорія “зацікавлених сторін” (стейкголдерів) – це напрям у менеджменті, що тлумачить стратегію з погляду врахування інтересів зацікавлених осіб (чи сторін).

На думку Біллі Ройса (Bill Royce) вперше термін “*зацікавлена сторона*” у діловому сенсі використано в одній з економічних доповідей у квітні 1963 року. На тлі дискусії про право регулювати корпоративні цілі одна з дискутантів – Маріон Дошер (Marion Doscher) – вжила старий шотландський термін ***стейголдер***, який означав законного претендента на щось цінне. (див.: https://www.peoples.ru/science/philosophy/r__edward_freeman/, дата звернення 18.01.21). Зауважимо, що досі в корпоративному менеджменті не сформовано єдиної думки щодо визначення поняття *стейголдерів*. На одну з думок – це будь-яка група або особа, що можуть впливати на діяльність організації (Е. Єкшикеєв) або ж особа чи група осіб, що перебувають у навзаємній залежності щодо підприємства (М. Петров). На щастя, у працях натрапляємо на такі питомі синонімні відповідники у формі описових конструкцій: *причетна сторона, зацікавлена сторона, група впливу, коаліція впливу, учасники коаліції, зацікавлена група, цільова авдиторія, група інтересів* (Ганна Піскурська. Стейкхолдерський підхід у забезпеченні якості вищої освіти: file:///C:/Users/User/Downloads/_1_2019.pdf, дата звернення 15.01.21)

Позаяк віднедавна, в час нівелювання освітньо-духових національних цінностей та торжества корисливости та інтересу, на освіту й науку безоглядно переносять бізнесові категорії, то саме за цим **непереклад-ним англізмом** (чи шотландизмом) і приховали **поступове зникнення національних моделей університетів** та створення єдиного освітнього простору, що працює за ринковими законами. В умовах скорочення державної підтримки, яка системно почалася за міністра освіти С. Квіта (він перший публічно виступив проти державного фінансування освіти!), та посилення конкуренції в рамках освітнього простору, університети змушені перебирати на себе функцію фінансування та розробляти ефективніші методи управління. Відтак університети масово, наче за помахом чарівної капіталістичної “стейкголдерської” палички, почали формувати **“карту інтересів стейкхолдерів для закладу вищої освіти” (замість карти зацікавлених сторін…)**.

За тим чужим і страшним словом, від якого, як жартував один професор, відразу хочеться їсти (бо асоціюється зі *стейком….*), криються всього лиш *внутрішні зацікавлені сторони* (на англосуржику *внутрішні стейкголдери*): здобувачі вищої освіти (бакалаври, магістри, аспіранти, докторанти), викладачі, співробітники; *зовнішні зацікавлені сторони* (на англосуржику *зовнішні стейкхолдери*): регіональні органи державної влади, суспільство в цілому, батьки здобувачів вищої освіти, абітурієнти, роботодавці, організації соціальної сфери, освітні установи різних типів в межах території університету, місцеві громади, громадські організації та об’єднання.

Отже, як каже С. Караванський, вживання чужої лексики, а понад то “*козиряння*” нею – аж ніяк не прикрашає мови сучасників і не є ознакою їхньої освічености (Секрети української мови. К., 1994, с. 147).

Серед вимог мовознавця до запозиченої лексики – запозичуючи, не викреслюйте свого: “*запозичення не перекреслює наявного конкурентноздатного слова*”,

нова форма “*має легко спливати з язика*”,

не бути “*динозавром*” і заразом бути зрозумілою,

має випливати з образних засобів української мови

не має окреслювати поняття через посередництво іншої мови.

Чи *стейкголдер* легко спливає з язика, чи всім відразу зрозуміле, чи випливає з образних засобів української мови чи не прийшло до нас знову через посередництво російської мови, про що свідчить його правопис у частині передання англійського звука **h** як **х**, а не **г**, якого в російській мові просто не існує (див. Г. Піскурська, що покликається на російськомовні праці Т. Єкшикеєва, М. Петрова, В. Саввінова та ін.)? Запитання риторичне.

Видається, що ці слушно названі принципи використовувати чужі слова розбиваються об зневіру українців, їхню недооцінку самих себе, їхні набуті комплекси в часи поневолення. І то тих українців, що представляють верхівку нашої освіти.

Отже, *стейкголдер* чи *зацікавлена сторона*? Чи *користач*? Запитання риторичні.

Протианглізм 19.
ХЕЙТЕР

Соціяльні мережі викинули на поверхню не завжди помітну в реальному житті породу людей – ненависників, заздрісників, наклепників, оббріхувачів, які сповна виявляють себе в різних коментарях під дописами відомих і публічних людей. Очевидно, це від власного нещастя та єдиного способу бути зреалізованим через вияв ненависти до успішної чи публічної людини. Проте навіть тут наші мовці вдалися до слова-чужинця *хейтер,* хоч правильно *гейтер*.

hate [heɪt] *n*

1. ненависть; огида, відраза;
2. об’єкт ненависти;

hate **v** [heɪt] *v (past і p. p.* **hated** *pres. p.* **hating)**

1. ненавидіти, не терпіти, дуже не любити; відчувати огиду;
2. дуже жалкувати (*за чимсь*); дуже не хотіти (ВАУС).

Похідник від *hate*, утворений способом суфіксації з допомогою агентива -ер, означає людину, яка:

заздрить успіхам іншої або ж просто псує їй життя;

каже чи пише неприємні речі про когось або критикує чиїсь досягнення, особливо в Інтернеті;

відчуває ненависть або ворожість (приховану чи відкриту) до чого-небудь або кого-небудь;

людина, що зреалізовує себе через ненависть до успішних людей.

Ці значення поширені передусім в американському варіянті англійської мови (https://www.lexico.com/en/definition/hater; https://www.dictionary.com/browse/hater, дата звернення 16.01.2021).

Наша мова має щонайменше три словотвірні похідники від інфінітива *ненависть*, доречні в аналізованих контекстах соціяльних мереж: *ненавидець, ненавидник, ненависник* (ЕСУМ, т. 4, с. 70) , а також *огудник, гудило, розгудець* (т. 1, с. 613).

Попри те лексема *ненависть*, вжита у творах видатних українців, є для нас не меншим ліком, аніж слово *любов*:

О Боже, я Тобі молюся,
Але любити ворогів
Пробач мені, я не навчуся…
Я твердо вірю, Боже мій,
Лише святий вогонь, ***ненависть****,*
Пірве з кайданів нарід мій
І поведе його до слави!

(Наталя Лівицька-Холодна)

чи в прозі:

“*Старе “не было, нет и быть не может” було тільки сформульоване Валуєвим, а народилось воно серед самих українців, було підготовлене їх власними руками, їх власною* ***зненавистю*** *до самих себе, їх власним моральним розкладом і моральною нікчемністю часів першої Руїни*” (В. Липинський)

Основа Української держави

“Державність української мови є основою Української держави, а хто проти цього – є державним злочинцем!”
Ігор Юхновський

З 16 січня вступив у силу Закон України про обов’язкове використання державної мови в усіх державних, громадських та приватних установах і закладах, що обслуговують українських громадян.

Закон про функціонування державної мови сприятиме у майбутньому, щоб не було більше “мовного разколу”, громадських та політичних протистоянь і маніпуляцій п’ятої колони Кремля та його “русского міра” “на мовній карті” під час майбутніх парламентських та президентських виборів. Нинішній закон про мову, незважаючи на його недоліки, буде саме тим процесом, який врешті призведе до виховання справді національного суспільства.

До відома громадян:

— Всі надавачі послуг, незалежно від форми власності, зобов’язані обслуговувати споживачів українською.

—Так у супермаркеті та в інтернет-магазині, у кав’ярні, банку, на АЗС, в аптеці чи бібліотеці обслуговування має бути українською. Лише на прохання клієнта його персональне обслуговування може здійснюватися іншою мовою.

— Українською має подаватися інформація на цінниках, в інструкціях, технічних характеристиках, маркуванні, квитках, меню тощо.

— Водночас інформація державною мовою про товари та послуги може дублюватися іншими мовами.

— За повторне порушення протягом року заклад отримає штраф у 5100 – 6800 грн.

— У разі виявлення порушень звертатися до Уповноваженого із захисту державної мови на поштову адресу: 01 001, м. Київ, провулок Музейний, 12; e-mail: kremin@kmu.gov.ua.

Стаття 30 мовного закону щойно набула чинності, а проросійські канали кума Путіна Медведчука вже видали інструкції, як його не виконувати.

Спростовуємо недоаргументи:

1. “Закон антиконституційний!”

Це неправда. Допоки закон не буде визнано антиконституційним, його зобов’язані виконувати. А зробити це можна лише через розгляд у Конституційному суді, якого, звісно, не було.

2. “В магазинах заборонено знімати!”

Відповідно до Закону “Про інформацію” зйомка в громадських місцях дозволена. Якщо ж тебе попросили не знімати когось конкретного, ти маєш право це робити в момент фіксації правопорушення, адже це збір інформації про порушення. У нашому випадку — невиконання закону “Про забезпечення функціонування української мови як державної”.

3. “Викликайте поліцію на “злісних українізаторів!”

Так, якщо потрапиш в ситуацію, коли тобі відмовляють в обслуговуванні українською, варто поговорити з порушниками, викликати адміністратора чи власника. Робити це треба спокійно. Справді, за порушення громадського порядку чи бійку викликати поліцію чи скласти скаргу можуть вже на тебе. Але навіть це в жодному разі не звільняє порушників від їхньої відповідальності за порушення Закону про мову.

4. “Вимагайте персонального обслуговування російською!”

Чергова маніпуляція. У законі справді йдеться, що клієнт може попросити обслуговування мовою, прийнятною для ОБОХ сторін. Але надавач послуг не зобов’язаний знати іншу мову в цьому випадку. Крім того, ніхто не повинен вимагати обслуговування російською! Українська тепер — мова за замовчуванням.

5. “Скарги не працюватимуть. “Доноси” розпалюють ворожнечу”.

Дієвий метод змусити сферу обслуговування працювати чи, з часом, отримувати штрафи за невиконання мовного закону — скарги Уповноваженому із захисту державної мови, які можна буде оформити в паперовому чи електронному вигляді. У випадку, коли порушили ваше право на обслуговування українською, треба скласти скаргу та домогтися її розгляду та виконання мовним омбудсменом.

Відсьогодні державна мова офіційно в пріоритеті. У магазинах, транспорті, школах та університетах має лунати УКРАЇНСЬКА. Багатьом доведеться вчитися. Але ми ж в Україні, тому це закономірний процес.

Підготував
Георгій ЛУК’ЯНЧУК
За матеріалами з мережі Інтернет

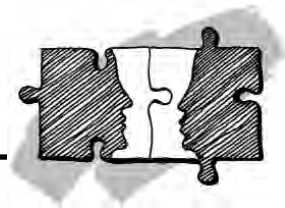

“Створити громадську раду з питань державної культурної політики і ролі національних творчих спілок в реалізації культурних стратегій”.

Національні творчі спілки: загрози, виклики, перспектива

Виступ на слуханнях “Державна підтримка творчих спілок в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення” у Комітеті з питань гуманітарної та інформаційної політики Верховної Ради України

Євген ШЕВЧЕНКО,
голова Координаційної Ради Національних творчих спілок України

Культура в історії українців завжди відігравала націєформуючу і державотворчу функцію. Етнокультурний ландшафт на теренах наших земель під впливом народної традиції формувався багатьма поколіннями творчих пасіонаріїв — майстрів, художників, будівничих, мудрих керманичів свого народу. Сьогоднішні покоління українців постали перед новими викликами підступної гібридної війни, яка інформаційно-маніпулятивною пропагандистською зброєю і технологіями “постправди” сприяє чужорідному впливу на свідомість, світогляд і поведінку наших громадян. Драматичні події останніх років, війна на Донбасі, анексія Криму виявили агресивну сутність Російської Федерації щодо силового і віртуального насадження “русского мира” та його цінностей в Україні, підрив нашої державної незалежності та подальшу колонізацію країни. В такі кризові часи саме українська гуманітарна й культурна зброя, як військова зброя, має стати безпековим пріоритетом державної політики.

На жаль, останніми роками спостерігається послаблення і культурної сфери, і застосування її як потужного засобу консолідації нації перед глобальними і локальними загрозами. На найвищому державному рівні применшується роль нашої культурної ідентичності та традиційних світоглядних орієнтирів, нівелюються правічні канони духовності нашого народу, культивуються космополітичні підходи. Така культурна політика стає все очевиднішою з багатьох ознак. Наприклад, в інформаційному просторі України як “не формат” потрактовуються її історія, національне мистецтво і народна культура. Яка ж перспектива чекає на митця, народного майстра, творчі спілки в Україні, коли в державі відсутня належна інформаційна підтримка їхньої діяльності? Ще показовий приклад – ось уже понад десять років державою до Музейного фонду України не придбано жодного мистецького твору. І такий стан речей чи не у всіх галузях культури, розвиток яких через системну кризу і брак розуміння необхідних стратегічних рішень гальмується.

Сьогодні, вперше за роки Української незалежності, Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики Верховної Ради зініціював парламентські слухання щодо державної підтримки творчих спілок в Україні та вирішення кризових питань на шляху до цього. З інформаційних матеріалів очевидно, що мета цих слухань полягає в глибокому аналізі практики щодо професійних творчих працівників, а також удосконалення механізмів державної підтримки національних творчих спілок як важливої складової сучасної мистецької спільноти та громадянського суспільства. Ми дякуємо керівництву Комітету, народним депутатам за цю ініціативу і здійснену організаційну роботу.

Наголошу, що подібних позитивних посилів від держави творчі спілки раніше фактично не отримували. Тож хочеться вірити, що сьогоднішні слухання матимуть позитивне сприйняття багатотисячною спілчанською громадою і дієво вплинуть на вирішення нагальних проблем галузі.

Дозволю невеличкий історичний екскурс, без якого говорити про будь-яку перспективу буде складно.

Впродовж багатьох років в деяких ЗМІ системно поширювалась і поширюється негативна інформація щодо національних творчих спілок України, з навішування ярликів на кшталт “сталінські спілки”, “радянщина”, пережиток минулого. Лакмусовим папірцем у дискредитації творчих спілок стала висловлена у серпні 2011 року радником Президента України Ганною Герман думка про необхідність реорганізації творчих спілок та переосмислення їхньої користі для суспільства та доцільності державної підтримки для них. З високої державної трибуни ця сумнозвісна “діячка” запропонувала натомість створювати нові спілки з незалежними творчими особами і запропонувала ліквідацію майна спілок на користь сиріт і людей похилого віку. Цей виступ отримав широкий розголос у пресі та викликав потужну негативну реакцію серед діячів культури, творчих працівників, митців, активістів, патріотів. У низці оприлюднених заяв-звернень від творчих спільнот, висловлювалося категоричне застереження щодо поспішної і необдуманої реорганізації спілок директивними рішеннями та їх можливої ліквідації. Думається, то була помста творчій інтелігенції і творчим спілкам за підтримку революційних подій на майдані Незалежності в Києві та інших містах країни у 2004 році. Утім, минуло вже майже десятиліття, та, на жаль, наміри донині не викреслено з порядку денного окремих політичних сил і фігур.

Мушу визнати, що “конструктивний” приклад комунікації з творчими спілками на державному рівні продемонструвало керівництво Міністерства культури, інформаційної політики і спорту, яке з перших місяців своєї роботи взялося за реалізацію ідеї Ганни Герман. Результат всім відомий. Тож не марнуймо дорогі для суспільства і держави сили та час, не втрачаймо довіру наших громадян і шанс змінити їхнє життя на краще.

“Добродіям”, у тому числі й тим, що деінде сидять у державних кріслах, хочу наголосити, що ототожнення національних творчих спілок з державою, тим паче радянською, це безглуздя або лукавство. Творчі спілки не є представниками держави і виконувачами її політики. Багато національних творчих об’єднань виникло саме як реакція на бездіяльність держави щодо відродження, підтримки і розвитку окремих життєво важливих для національного поступу сфер культури. Сучасні спілки мало залежать від держави політично, що обумовлено відповідним законом. Процитую: “Творчі спілки є незалежні у своїй статутній діяльності від органів державної влади і органів місцевого самоврядування, політичних партій, інших громадських організацій”. Основним напрямком їхніх взаємовідносин із державою є фінансова підтримка спілок у різних формах та надання гарантій соціального захисту її членам. В цій історії ми маємо поставити крапку. Надалі подібні дискусії мають відбуватися у юридично-процесуальній площині з відповідними висновками і наслідками.

На нашу думку, задля запобігання подальших протистоянь, конфліктів, маніпуляцій і подвійних стандартів держава має офіційно і публічно задекларувати: а чи підтримує вона національні творчі спілки у їхній діяльності, чи визнає і шанує щоденну кропітку роботу та творчі потуги десятків тисяч спілчан? Спілчан, які зі свого боку забезпечують реалізацію державної культурної політики, збереження засадничих базових національних цінностей, спадковості культури і мистецтва в нашій державі. Ми усвідомлюємо всю відповідальність за стан і перспективи культурної сфери.

Нині творчі спілки, які захищені на державному рівні *національним статусом* і об’єднують десятки тисяч членів, провадять значну діяльність, починаючи зі збереження культурної спадщини та її традиційних знань і вмінь, національної культурної самобутності України на міжнародній арені – і закінчуючи обороною традиційних цінностей української нації в умовах економічних криз, політичної турбулентності, гібридної війни та окупації наших територій, допомогою ветеранам культурно-мистецької сфери.

Втім, найвищій ефективності цієї діяльності творчих спілок постійно перешкоджають хронічне не-вирішення проблем організаційного забезпечення спілок, фіскальної політики щодо митців, завищені комунальні тарифи, що стають загрозою не лише для існування окремих мистецьких осередків у регіонах, але й для центральних філій.

Потужний потенціал і суспільна місія національних творчих спілок не викликає сумніву, зважаючи на їхню чисельність, популярність і медійну впізнаваність. Особливість творчих спілок полягає в тому, що вони об’єднують українських митців за гарантії їх певної державної підтримки. Водночас, потенціал спілок не використовується в повному обсязі в культурній політиці держави. Через об’єктивні і суб’єктивні причини. Хоча за умов оптимізації діяльності спілок вони можуть стати дієвими чинниками у сфері культурного будівництва країни та перспективними факторами її розвитку і промоції національного культурного продукту в світі.

На нашу думку діяльність спілок має стати більш ефективною за умов активізації партнерства й належної підтримки держави. Тут необхідні розподілення конкретних функцій і повноважень та прагматичні програми спільних дій у культурній сфері.

Отже, як бачимо ця царина потребує ретельного всебічного аналізу, розробки специфічних стратегій виходу з кризи та планів неспинного стрімкого розвитку галузі. Утім, хотілося б озвучити бодай декілька нагальних проблем.

По-перше. Надзвичайно критична ситуація склалася у сфері збереження і розвитку нематеріальної культурної спадщини України, де ще донині побутують унікальні автентичні форми, які вже втратили багато країн світу. Однак наша держава не вживає системних дій для збереження носіїв і вразливих самобутніх виявів традиційної народної культури попри багаторічні рекомендації міжнародних організацій та ратифіковані закони. Донині не ухвалено розроблений Закон України про нематеріальну культурну спадщину і, як нам відомо, його прийняття є проблематичним.

По-друге. Перед Україною стоїть глобальний виклик: як відродити і зберегти цілісний образ національної культури, як віднайти власну культурну ідентичність, як і розвинути і утвердити свою самобутність.

По-третє. Необхідно забезпечити баланс між розвитком базової національної культури і сферою культурних індустрій. Творчі спілки підтримують розвиток сфери культурних індустрій і вважають, що потенційно є підґрунтям для розвитку і постачання кадрів для цієї галузі.

По-четверте. Особливої уваги держави потребує сфера авторського і суміжних прав, дотримання яких є необхідним у виробництві культурного продукту для більшості сучасних українських митців. Як відомо, чинне законодавство передбачає використання авторського права як джерела формування майна та коштів творчих спілок, утім реалії життя інакші.

Сьогоднішні законодавчі ініціативи Мінекономіки стосовно авторського права і, зокрема, колективного управління авторськими правами, всупереч рекомендаціям не лише національних, але й провідних міжнародних експертів, спрямовані на задоволення інтересів бізнесередовища від музики за рахунок законних інтересів представників творчих професій. Водночас профільне міністерство економіки впродовж років фактично ігнорує будь-яку співпрацю з творчими спілками, одноосібно регулюючи зазначену сферу, що є малоефективним.

Насамкінець вносимо декілька пропозицій від національних творчих спілок до проєкту рішення Комітету, які, на нашу думку, сприятимуть розвитку культурно-мистецької сфери України:

1. Створити громадську раду з питань державної культурної політики і ролі національних творчих спілок в реалізації культурних стратегій за участі Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики Верховної Ради України, Міністерства культури та інформаційної політики України, Національних творчих спілок України.

2. У найкоротші терміни розробити і реалізувати Дорожню карту першочергових заходів щодо розвитку національної культури і мистецтва в державі за участі національних творчих спілок на найближчу перспективу.

3. Створити Національний інститут нематеріальної культурної спадщини України.

4. Внести на розгляд Верховної Ради України й прийняти Закон України “Про нематеріальну культурну спадщину.

5. Провести консультації з широким колом лідерів думок, діячів культури, експертів, представників творчих спілок щодо розробки і реалізації нової моделі культурної політики держави в умовах війни на Сході країни та окупації Криму.

6. Вирішити питання щодо системної фінансової підтримки державою національних творчих спілок, передбачивши в Державному бюджеті України кошти на культурно-мистецькі заходи національних творчих спілок України, Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Т. Шевченка та їхню статутну діяльність.

7. Ініціювати перед Верховною Радою України необхідність доповнити частину другу статті 92 Земельного Кодексу України “Право постійного користування земельною ділянкою” пунктом е) Національні творчі спілки.

8. Клопотати перед Київською міською владою про надання приміщень для Національної спілки театральних діячів, Національної хореографічної спілки і Національної спілки кобзарів.

9. Вирішити питання про перепідпорядкування сфери авторського права і суміжних прав, включаючи колективне управління майновими правами правовласників, Міністерству культури та інформаційної політики замість Мінекономіки.

10. Розробити і започаткувати вищу державну відзнаку в галузі культури і мистецтва — “За визначний внесок у національну культуру України”.

21 січня 2021 року.

Тріумф і трагедія Миколи Леонтовича

Тіна ПЕРЕСУНЬКО

7 година ранку, 23 січня 1921 року. Рівно 100 років тому. Пострілом з гвинтівки агент російської ЧК вбиває композитора Миколу Леонтовича. Він стікає кров'ю на дивані у батьківській хаті в селі Марківка на Поділлі.

Цього ж дня, 23 січня 1921 року, у Парижі, у відомому Театрі Єлисейських полів (Théâtre des Champs-Élysées) твори Леонтовича зривають овації французької аристократії через кілька годин після трагедії у Марківці (денний концерт Matinée).

“Досконалість невимовна... Мені бракує слів”, — пише паризька газета “La Press” того ж дня.

“Це одна з найцікавіших подій сьогоднішнього Парижу”, — зазначає “Journal Des Debats”.

“Цей хор є одним із найбільш цікавих явищ. Я навіть наважусь сказати – найкращим з усього, що я будь-коли чув у своєму житті, день у день слухаючи вистави, про які пишу”, — зізнається музичний критик “L`Homme Libre”.

“Це ніби сам народ висловлює себе. Ніби він промовляє до нашого народу”, — резюмує “L`Humanité”.

Втім, до делікатної і ненав'язливої музичної промови українців ніхто з політиків в Парижі так і не прислухався. Антанта не підтримала незалежності України. Українську Народну Республіку окупували російські большевики, які одразу ж розпочали чистки серед свідомих українців.

Серед них — і геніальний композитор, автор “Щедрика”, колишній урядовець Міністерства освіти та мистецтв УНР, діяч українського автокефального церковного руху, автор першої україномовної Літургії.

Період тріумфів Української Республіканської Капели, що тривав упродовж 1919-1921 років у 10 країнах Західної Європи, був найубогішим в житті Миколи Леонтовича.

“Для сім'ї не вистачало харчування, не було одягу”, — пише в монографії про Леонтовича вінницький музикознавець Анатолій Завальнюк.

Про цей період також згадує донька композитора Ольга: “Батьки часто на різні релігійні свята відправляли мене погостювати до дідуся в Марківку з надією, що, вертаючись, я принесу сяких-таких харчів”.

Після від'їзду хору Кошиця з Києва, повертається зі столиці на Вінничину і Леонтович (працював разом з Кошицем у музичному відділі УНР-івського Мінкульту).

Гнат Яструбецький подає, що в листопаді 1919 року він пішки йде з Києва до Тульчина (близько 350 км): “Осінню, в листопаді 1919 року Микола Дмитрович у благенькому літньому пальтечку на плечах та неоковирній шапочці, геть змарнілий, застуджений, пішки прийшов з Києва до Тульчина і знову оселився тут”.

Втім, саме в цей час, у листопаді 1919 року, у Парижі відбувається перша прем'єра його “Щедрика”.

“Це турне патріотичної та музичної пропаганди, яку президент молодої Української Республіки спорядив до Франції”, – пише про музично-дипломатичний проєкт Симона Петлюри музичний критик Парижа Луї Шнайдер в газеті “The New-York Herald”, 9 листопада 1919 року. — “В репертуарі українців найбільше нам сподобалась градація мотивів, їхній характерний орієнталізм, а також вибухи щирої веселості, особливо в “Щедрику” – пісні, що починається з раптового наступу, і в якій ефекти справді чудового гумору формуються шляхом простої градації голосів”.

Українські концерти, що мали підняти престиж України в очах західного

світу, стають подіями №1 в музичному житті Європи.

Про це є безліч свідчень. Ще більше свідчень — про геній Леонтовича. Його “Щедрик” зриває овації у Відні, Празі, Лондоні, Парижі, Брюсселі, Амстердамі, Барселоні, Женеві, Варшаві. Загалом – у 45 містах 10 країн Західної Європи.

Так лондонська газета “The Daily News and Leader” писала 4 лютого 1920 року: “Багато пісень були виконані на біс – майже всі. Серед найбільш оригінальних і красивих можна назвати “Щедрик” і “Ой там за горою” – обидві створені Леонтовичем”.

Бельгійська газета “Le XX Siècle” подає 10 січня 1920 року, через день після української прем'єри в оперному театрі Ла Моне: “Згадати варто, адже це чарівно проспіваний шедевр народного мистецтва, “Щедрика” в аранжуванні Леонтовича. Глядачі вітали його оваціями стоячи, з ентузіазмом викликаючи на біс”.

Барселонське видання “Das Noticias” пише після української прем'єри в Іспанії 29 січня 1921 року: “Публіка зазначила, що найбільше їй сподобались аранжування Леонтовича, котрі часто викликали на біс”.

“Цей український гашиш – найсолодша з отрут”, каже Павлу Зайцеву, головноуправлячому мистецтв УНР, під час концерту у Берліні одна німецька професорка про “Щедрик” Леонтовича.

І так далі.

Про тріумф творів Леонтовича на концертах Капели УНР свідчили й самі хористи.

Левко Безручко згадує про прем'єру в Парижі 6 листопада 1919 року: “В другому відділі концерту на bis співали “Щедрик” (Леонтовича), а в третьому – “Ой пряду, пряду” (Леонтовича)”.

“Фурори робить “Щедрик” і “Ой пряду” Леонтовича”, подається у подорожньому журналі хору про концерти у Бордо.

Чи не найбільше “бісірували” Щедрика у Нідерландах.

Софія Колодіївна згадує про концерти в Гаазі, Амстердамі й Роттердамі: “Публика приймає нас тепло, “Щедрика” співаємо на bis” (Роттердам, Doelen Zaal, 19 січня 1920 року); “На bis співаємо “Щедрик” і “Опеньки” (Гаага, Koninklijke Schouwburg, 22 січня 1920 року); “На концерті присутні рецензенти всіх часописів амстердамських. На bis співаємо “Щедрика” (Амстердам, Hollandsche Schouwburg, 24 січня 1920 року); “Співаємо гарно, з настроєм. На bis співаємо “Щедрика” Леонтовича” (Гаага, Dierenfuju, 25 січня 1920 року).

У січні 1921 року Українська Республіканська Капела отримує останню квоту державного фінансування. З останніми надіями хористи вирушають до Парижа.

20 січня 1921 року на їхньому концерті присутня відома американська танцюристка Айседора Дункан, що вписує до книги відгуків Капели: “BRAVO!!!” Тут же підписався й генерал французької армії Моріс Пеле.

“Здається, що велика зала Théâtre Des Champs-Elysées перетворилась на храм”, — пише 23 січня 1921 року в газеті “La Soireé” відомий французький критик Луї Лалой. — “Дивно, що нагорі не грає орган. В антракті юрба “вірних” проходжається... Пан Жан Перір'є говорить із захопленням про ці палкі і так велично поставлені голоси. Пані Айседора Дункан з групою молодих людей одягнена сьогодні елегантною парижанкою, що дивує “неофітів”. Атмосфера інтимна й симпатична. Директор Жак Еберто стискає руки приятелям. Тут зібрались усі ті, хто не пішов на “Летючу мишу”.

Поки паризька преса друкує ці слова, у Марківці вбивають Леонтовича. В Парижі ніхто не знає, що автора улюблених творів — “Щедрика”, “Прялі”, “Почаївській Божій Матері”, “Ой там, за горою” щойно не стало.

Та й чи є комусь до того справа?

Про останню зустріч з Леонтовичем згадує його колега по єпархіальному училищу, учитель музики Яким Грех:

“Це було після Різдва 1921 року. Я дуже здивувався, коли побачив на подвір'ї прямуючого до мене Леонтовича. Він був убраний в старе пальто, на голові в нього була оригінальна шапка, яку пошила йому дружина з старого одіяла. На руках рукавиці на один палець (також робота його дружини), а штани – сірочорного кольору – з великими фіолетовими латками. Та він ще ніс на паличці зав'язаний у великий платок гостинець для мене – калачі. Це був назверх бездомний подорожній, голодаючий, аж ніяк не Леонтович...”

Таким був композитор незадовго до смерті.

В цей час він пише свою оперу “На русалчин Великдень”. Оперу, яка після презентації українського фольклору, що так вразив Європу, могла ще більше підняти планку української музичної культури.

І України, як держави.

Втім, оперу він так і не дописав.

Хто герой? Хто ворог?

Окружний адмінсуд Києва заборонив Київській міській держадміністрації (КМДА) відзначати річниці днів народжень низки українських діячів — зокрема Юрія Липи, Уласа Самчука та Володимира Кубійовича. Позов у справі подав одіозний ексзаступник голови Адміністрації Президента часів Януковича Андрій Портнов.

Заборона стосується відзначення пам'ятних дат та ювілеїв восьми історичних діячів: полковника Армії Української Держави Івана Полтавця-Остряниці, полковників Української повстанської армії (УПА) Василя Левковича, Василя Сидора і Василя Галаси, письменника та журналіста Уласа Самчука, письменника та політика Юрія Липи, українського вченого та редактора “Енциклопедії українознавства” Володимира Кубійовича, а також Андрія Мельника, голови Проводу українських націоналістів.

У своєму позові Андрій Портнов зазначив, що Юрій Липа нібито “відомий своїми антисемітськими висловлюваннями та закликами”, а серед інших згаданих діячів є й ті, що начебто “тісно співпрацювали з німецькими нацистами”. Чиновник часів Януковича також послався на Закон “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки”.

У свою чергу, в КМДА зазначили, що рішення про відзначення пам'ятних дат та ювілеїв цих історичних діячів було спрямоване на розвиток історичної свідомості українців та збереження національної пам'яті. Також у відомстві зазначили, що обирали пам'ятні дати, відштовхуючись від списку, який є в Українському інституті національної пам'яті.

Варто зазначити, що заборона стосується пам'ятних дат, які мали відзначати ще у 2020 році. Відразу після того, як у лютому минулого року Київська міська держадміністрація затвердила список відзначення пам'ятних дат та ювілеїв українських діячів, Портнов подав позов про їхню заборону. Тоді ж суддя Окружного адмінсуду відразу задовольнила заяву про забезпечення позову Портнова, фактично заблокувавши святкування цих пам'ятних дат. Зараз же суд остаточно заборонив їх відзначення.

Рух “За мову”

Черговий абсурд

Ну що, повернувся час виривати з підручників сторінки? На яких йдеться про події Революції Гідності.

Бо Окружний адміністративний суд Києва задовольнив позов Андрія Портнова (проти якого були порушені справи за держзраду) та зобов'язав Міносвіти переглянути підручники з історії щодо Євромайдану.

Це той суд, який ухвалював рішення, яке зробило можливим розгін Майдану силовиками (по суті, санкціонував вбивства); пізніше відсторонював Уляну Супрун та скасовував націоналізацію “ПриватБанку”.

І хто з суддів виносив свіженьке рішення, яким зобов'язав Міносвіти переглянути підручники з історії щодо Євромайдану?

Суддя Р. О. Арсірій.

А вимога Андрія Портнова (дослівно з його допису у соціальній мережі):

“Пересмотреть детские учебники истории 5-11 классов, в которых предыдущий политический режим пытался героизировать и мифологизировать ряд государственных преступников и участников массовых беспорядков 2013-2014 гг.”

Поки не бачу бурхливої реакції на цей черговий абсурд.

Скани рішення суду є тут — https://novynarnia.com/2021/01/26/oask-zadovolnyv-portnova/

Текст про “служителів Феміди” — https://bihus.info/vlasni-yakhti-i-9-mln-u-spadschinu.../

Валентина САМЧЕНКО

Георгій ФІЛІПЧУК,
академік НАПНУ,
заступник голови ВУТ “Просвіта”
ім. Т. Г. Шевченка

Просвітник, спраглий до Волі

Коли виникає внутрішня чи суспільна потреба публічно висловитися про людину, яку добре знали, з якою СПІЛКУВАЛИСЯ, творили, мріяли, дискутували і сперечалися, солідаризувалися і просто жили, то за нею приходить якась Гайдеггерівська тривога, що виникає з напруженості між тобою і тим, про кого насмілився висловитися.

Адже усвідомлюєш, що залишишся тільки з прагненням дістатися до його “істинності”, яка знаходиться там, за обріями, які є недосяжними.

Такий стан мене супроводжував, коли вирішив оприлюднити певні згадки про достатньо помітну особистість передусім в українському соціокультурному просторі. Говорити, а тим паче писати про Олександра Пономарiва доволі відповідально, зважаючи на багатогранність його світопочувань і діянь. Знадобиться значна синергія багатьох, щоби висвітлити життєтворчість і активну громадську діяльність патріарха національного просвітництва, захисника і творця рідного Слова, талановитого педагога і громадянина. Тому торкатимуся сторін, які впливали на суспільну думку, формували ціннісні орієнтири, особливо молоді. Це буде суто суб’єктивне бачення та сприйняття сенсів і практичних доробків, з якими він представ “перед лицем неприсутнього Бога”.

І хоча кожен із нас має право на “свою правду”, мушу привернути увагу до загальної етичної проблеми, яка стосується нині сущих. Вона нагадує в цьому розкуйовдженому світі про зростаючу грізну небезпеку для людини, народу, світової спільноти – спокуситися на летаргійний стан, сонливість буття і забуття. Чіпко мусимо триматися за код особистої і національної пам’яті, зберігати тяглість у взаєминах з ближнім, родом і своїм народом, бо саме в ній міститься архетип буття (за Шевченком) для “мертвих, живих і ненарожденних”. Ось чому варто навертатись час від часу до постатей, які привнесли в наше життя не взірці вдоволеного, але марнотного існування, а справжній експансивний рух до правди, гідності, волі, звитяг і перемог.

Відколи знаю Олександра Пономарiва, коловерть його буднів нуртувала саме в цих значимих реперних символах. Саме вони зіткали для нього нішу мислиневої, почуттєвої, громадянської і національної свободи. Хоча заради істини мушу стверджувати, що він не міг і не прагнув до якоїсь ефемерної абсолютної волі від усякого сенсу, що означало б для нього порожнечу, безмовність, безпам’ятство, безцільність. Обов’язок служіння ***українській справі*** спрямляли час, мрію, працю, емоцію у певне світоглядне і творче річище. Він нею і для неї жив, що видавалося помітним навіть тоді, коли поринав у світ інших культур, літератур.

Справді, прекрасні переклади видатного грецького поета Діонісія Соломоса (1798-1857) також народжувалися неспроста. Не лише досконалі форми змушували Олександра Даниловича, читаючи, аналізуючи, осмислюючи, трактувати творчість цієї знакової особистості. У життєтворчості Соломоса були закладені ті ціннісні виміри, що завжди були співзвучними й суголосними його душевному стану. Грецький просвітник, поет і прозаїк, отримавши блискучу освіту в Італії, володів розмаїтими достоїнствами, які привертали увагу багатьох дослідників, критиків, представників мистецько-літературних кіл. Проте в зазначеному антологічному збірнику акценти розставляються таким чином, що весь час нагадують сучасникам про сутність днів і діянь сьогоднішніх. Гадаю, що актуалізація творчості Соломоса не була випадковістю, оскільки із озвучених тем, здається, була зіткана вся життєва дорога О. Пономарiва. Очевидно, тим він і цікавий, що стиль його професійної, педагогічної, художньої творчості чи громадської діяльності був просякнутий безперервними “примірками” до “своїх” соціокультурних, політичних реалій і злободенностей. Скажу так – він був майстром перекладу на сучасну громадянську матрицю української нації, оскільки відшукував ті значущі високохудожні контенти, які містили близькі для нашого буття сенси. Тому добре розумію мотиваційну налаштованість Олександра Даниловича на “переклад”, зокрема цього літературного аристократа, фундатора новогрецької мови, який не лише талантом, але й передусім своєю патріотичністю, народністю, громадянською відвагою заслужив повагу свого народу, шанобливе ставлення “інших” до сформованих ним ідеалів. Воля для рідного народу, свобода й незалежність батьківщини, непримиренність до ворогів і зайд, що посягли на суверенність прав і національне самовираження людини — все це священні символи, які були стрижневими основами для його творчості й боротьби, природно впліталися в канву життєвих позицій і установок нашого вдумливого просвітителя і навчителя – невтомного борця за ствердження української мови, духовного і державного суверенітету українства. Кажу про це, не опираючись на припущення і домисли, а знаючи цього справжнього національного будителя по багаторічній роботі в Центральному правлінні ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка, де він жив і творив, безкомпромісно боровся і оберігав українське “Я”. Сповідував ідеї “Х Заповідів УНП” Миколи Міхновського, усвідомлюючи, що боротися слід проти чужоземців не тому, що вони чужоземці, а тому, що вони визискувачі. А клич “Україна для українців!” завжди сприймався ним як громадянський обов’язок вигнання “звідусіль з України чужинців-гнобителів”. *(Міхновський М. Х Заповідів УНП. Суспільно-політичні твори. – К.: Смолоскип, 2015. – С.212.)*

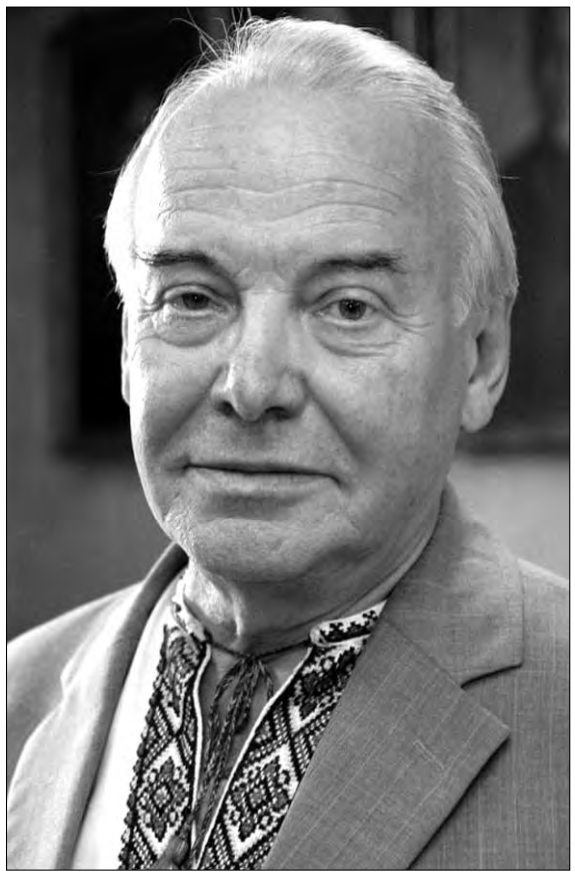

Як і його ідейний натхненник Міхновський, він був оборонцем українського Духу. Був непримиренним до зайд і поневолювачів, ренегатів, зрадників і перевертнів-відступників, що поганять батьківську господу чужинською мовою і справою. Завжди пам’ятав, що ***“боротьба культурна уважається так же відповідною, як і боротьба фізичною силою”.*** *(Міхновський М. Самостійна Україна. Суспільно-політичні твори. – К.: Смолоскип, 2015. – С.173.)*

Саме таким одержимим і непоступливим щодо українськості сприймається професор Пономарів і на рівні просвітницької та громадсько-політичної діяльності, і в професійному середовищі, потужно впливаючи на зріст національної і державницької свідомості різних верств населення, особливо молоді, пам’ятаючи класичне педагогічне правило (за Дістервегом), що “ніхто не може дати іншому того, чого не має сам, так і не може розвивати, виховувати і навчати інших той, хто сам не є розвинутим, вихованим і освіченим... Будь сам вихований у широкому сенсі цього слова – тоді ти неодмінно станеш вихователем в істинному смислі слова”.

Проте освіченість і вихованість ним сприймалися не як абстраговані ціннісні категорії, а такі, що опираються на глибинні витоки національної культури, історії і традиції, добре усвідомивши — обереги нашої ідентичності вміщені в українській державності, рідномовності, націокультурності, родовідності пам’яті, віротрадиційності. Адже він вважав. що етнонесприйнятність, етнозбайдужілість, колабораціонізм позбавляють суспільне буття нації продуктивності, державну політику цивілізаційності і конкурентоспроможності, народ — моральності і культуровідповідності, освіту і виховання – гуманності, правдивості і творчості. Такі народи, що не опираються на власну культуру, рідну мову, Фіхте називав мертвими. Тому перекладаючи новогрецьку поезію Соломоса, Олександр Пономарів окреслив низку актуалітетів, які перегукувалися в спадку минулого, творчості сучасного, інноваційності і перспективі майбутнього. Ідеал боротьби за національну і політичну свободу грецького народу, що був лейтмотивом поетики відомого грецького пасіонарія, перегукувався з українською темою визвольних змагань різних історичних періодів. Був близьким для інших народів і тому натхненний твір “Гімн Волі”, перекладений і виданий французькою, італійською, англійською мовами, строфи якого пізніше (1864) стали національним славнем Греції, у перекладі Пономарiва прозвучав так: “***Пізнаю твій меч іскристий, / Що в борні нас окрилив. / Пізнаю твій зір вогнистий, / Що всю землю спопелив. / З грецьких ти кісток постала, / Невпокорена, свята. / Знов, як перше, мужня стала. / Слався, Воле золота !”*** *(Новогрецька література в українських перекладах. Антологія. Українські переклади. – К.,2004.— 344 с.)*

Його симпатії до грецького поета формувалися не лише завдяки тому, що той став співцем національно-визвольної революції (1821-1829), але й з інших причин. Передовсім це торкалося мовотворчої проблеми, оскільки на відміну від багатьох діячів революції Соломос почав писати на живій народній мові, ставши творцем новогрецької мови (димотики), що прокладала свій складний шлях до істини, несучи в собі прадавні скарби історії, героїку народних пісень, ідеали і прагнення грецької свободи, людської волі. Безумовно, високість волелюбства єднала цих двох особистостей таких різночасових, різноплемінних, різномовних, але надмір близьких за своїми поглядами на світ. Те, що перекладав, озвучував Пономарів, несло в собі певні сенси, які торкалися чутливих сторін життя людини, народу, держави. Безперечно, мірилом прискіпливого вибору творів зарубіжних митців слугували ідеали великих українців. Завжди ця “примірка” здійснювалася через світосприйнятність борців і будівничих української нації – Шевченка, Франка, Зерова, Стуса, Симоненка, Олену Телігу, Олеся Ольжича, які слугували прикладом і праведним орієнтиром на шляху до визволення покріпаченого духу. Показово, що будь-яка дослідницька функція, зміст творчої спрямованості ростили в ньому збирача і водночас захисника й одержимого просвітника ідей, цінностей, знань національної культури. Народившись в Таганрозі, навчаючись у Києві, вшановуючи впродовж життя ідеали національно-визвольних змагань українців 1917-1921 рр., воїнів УПА, українських дисидентів, що боролися з диктаторськими режимами, він по-справжньому стверджував ділами і словами свою відповідальність перед нацією в її боротьбі за незалежність і єдність України, закладену в поезії Павла Чубинського: ***“Назовемся України / Вірними синами!”*** *(Чубинський П. Ще не вмерла Україна / “Мета”. – Львів, 1863. – С.271-272. Копія 1991 р. репринтного видання Львівського журналу “Мета” 1863 р., перша публікація вірша.)*

Логічним є його звернення до поетичних рядків, що пробуджують жагу до волі, до визвольних рухів, які спричинять утвердження справедливості на своїй землі. Український переклад вірша “Сила душі” К. Варналіса нагадує про незайману вірність ідеалам свободи, які сповідував пан Олександр у своїй життєтворчості:

На рідній, на своїй землі вони ***живуть рабами,***

Не розуміють, що навік закуті ланцюгами.

Що з перших днів вони мерці в своєму животінні,

Бо народились мертвими у мертвій цій країні...

На клич Вітчизни оживуть, згадають давню славу,

Мерці воскреснуть, щоб ***іти в бій за Велику справу***.

(Новогрецька література в українських перекладах. Антологія. Українські переклади. – К.,2004.— 344 с.)

Знайомство студентів, педагогів, викладачів, українського читача з Нобелівськими лауреатами є не просто даниною формальної шани видатним митцям, громадським діячам, почесним докторам Оксфорда і Кембриджа Й. Сеферису, О. Елітису. Професор і просвітянин Олександр Пономарів відшукував в їхніх творчих доробках ті раціональні зерна, закладені у високому штилі новогрецької поезії, які б торкалися і реалій українського світу, і почуттєвих, морально-етичних, громадянських характеристик “олюдненості” людини. Для нього випробовування, пригноблення інших народів були зрозумілими і близькими. Там він знаходив образи й аналоги долі свого народу, а тому солідаризувався з ними як **побратим спраглих до волі,** що попали в жорна безжальної машини знекорінення. Якось в одній із ним розмов ми згадували

Засідання Київської “Просвіти”

поезію і життя Григорія Тименка — блискучого молодого філософічного поета, якого знищила комуністична імперія, коли йому було лише 24! Тоді, 1967 року двадцятидворічний юнак напише в розпачі і гордості, в надії і сподіванні слова, які, певен, залишаються кличем для нас, світового буття людства: “Навіть мертві народи на кордон океанів вийшли / Байдужі до всього, але **не байдужі до волі**”. *(Тименко Г. На вулиці мертвого сонця: поезії. – Чернівці: Букрек, 2015. - С.79)*

Тоді я не спробував сповна асоціювати цю річ із світопочуваннями Олександра Пономаріва. Але його непоправний відхід, плин часу і безупинний пошук правдивості, щоб “глянуть на себе”, зв’язує мене якимось невидимим етичним обов’язком об’єднувати через роки і ці дві національні творчо-громадянські постаті, і ті ціннісні величини, що нуртували в обох одночасно і різночасно. Вони кожен пройшли (недійшли) свій шлях, переживали власні відчуття об’єктивної данності, проте гуртує їх все ж спільний, значущий для обох знаменник – Воля України, усвідомлена синівська відповідальність, що “***Два шляхи є у нас на Україні – Один до волі, другий до ганьби”.*** *(Там само. — С.45)* Третього не дано. А тому не воліли ні для себе, ні для “інших”, щоб народи перетворювалися в збіговиська рабів, які безперестанно моляться власним катам. Національною, політичною, культурною, соціальною, особистісною свободою були просякнуті всі прижиттєві мрії, помисли і діяння, світопочування, поведінкові норми цього винятково шляхетного українського інтелігента. Здається, що він продовжував в усіх життєвоважливих сегментах суспільного буття утверджувати гасло, сформоване у свій час Юрієм Липою – “***Не можемо бути малими”,*** надихаючи силою віри у велику українську перспективу навіть зневірених, ослаблених і розгублених, навчаючи орієнтуватися на власні сили згідно інтересів української нації. Причому його інтереси, сфери діяльності виходили далеко за межі професійного середовища, освіти, науки, журналістики, мовної політики. Він дуже аргументовано, переконливо, часом дуже імперативно висловлював свою точку зору стосовно державної політики, церкви, виборчих процесів, згубної для нації гуманітарної політики передусім в освітній галузі. До кінця свого життя був нетерпимим до колоніального за своїм характером українського правопису, світоглядної недолугості багатьох державних мужів, неспроможних усвідомити необхідність проведення системної українізації, був непримиренним опонентом до “своїх”, які часто свідомо прагнули монополізувати національну ідею, хоча, насправді, ніколи її не сповідували. Як педагог, учений, професор Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка, навчитель і наставник багатьох талановитих вітчизняних журналістів, один з очільників “Просвіти” він реально формував у доволі складній світоглядно-політичній ніші новий тип свідомого, патріотично налаштованого, погромадянському відповідального молодого українця. Здається, Пономарів був одним із тих сучасних українських інтелігентів, який усвідомив філософію національної ідеї, викладеній Міхновським у “Самостійній Україні”, що здобуття державності, її зміцнення і розвиток неможливе без інтелектуального, емоційного (революційного) впливу молодого покоління, пам’ятаючи уроки минулого, коли відірваність ***“молодої України”*** від українства робила національний рух смішним і ганебним. Його заповітною метою, як найбільший дар для своєї держави, була освічена й патріотично вихована молодь.

Тому завжди гордився тим, що в передніх лавах сучасного просвітницького руху знаходилися особистості з такими поглядами: Анатолій Погрібний, Іван Драч, Віталій Дончик, Ярема Гоян, Олександр Пономарів..., мої земляки Михайло Івасюк, професори Тарас Кияк, Володимир Маслюченко, що чітко окреслили для себе ідеологічну, політичну парадигму, будучи переконаними державниками, соборниками, націонал-демократами (націоналістами), українцями за духом і сутністю. Пономарів поєднав кращі сторони тих громадсько-політичних та ідейних платформ, сформованих на протязі кінця XIX – початку XXI століть в Україні. Він увібрав у себе ідеї українотворення, що презентувалися і виразниками позитивістської орієнтації (М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський), й ідеологію інтегрального націоналізму (М. Міхновський, Д. Донцов, Ю. Липа), солідаризувався із світоглядними принципами Б. Грінченка, І. Нечуй-Левицького, О. Ольжича.

Його життєтворчість була яскравою і національно помітною, оскільки мав добре опертя, духовний стрижень для дійства, завжди послуговувався у громадських чи професійних справах національною ідеєю, стійкими фундаментальними українознавчими сутностями. Для лукавих, зманкуртілих і відкритих недругів, які безперестану нав’язують суспільству безплідні дискусії про “їхню” Україну, використовував свою “виховну” модель. Гостро відчуваючи нестерпність життя з “такими”, не навертав їх (безнадійних!) на шлях істини, а безкомпромісно “втискував” кожного такого перевертня в праведне русло української історії, культури, віри, нагадуючи всім, що ми не той “***народ, що лишень вміє падать”.*** Високим моральним і громадянським ідеалом для його світобачення були такі світлі імена як Олекса Тихий, про якого дисидент Василь Овсієнко напише: “Його власні етичні норми були такими високими, що здавалися часом недосяжними для смертної людини”, а Левко Лук’яненко сказав: “Святий”. Для Олександра Пономаріва він був дороговказом і прикладом для наслідування в обстоюванні, боротьбі за українське “Я”, за утвердження власної і національної гідності, самоідентичності. Коли розпочалася російська агресія, він із прикрістю і тривогою зазначав, що не втратили б ми (хай і тимчасово) свої землі (Крим і частину Донбасу), якби наша влада, наукова і педагогічна інтелігенція, культурні діячі, так мислили, виховували, оберігали національні цінності й прогнозували майбутнє як Тихий. Скромний Учитель з Донеччини, один із засновників Української Гельсінської Групи, ще в ті непрості радянські часи, задовго до проголошення незалежності України, застерігав від біди, яка обов’язково прийде, коли піддамося асиміляції, а то й допомагатимемо чужинцям-русифікаторам нищити власну рідну мову, культуру, українську традицію, зраджуючи свій народ. Вічна ганьба впаде на родини тих, хто це бачив, мовчав, плазував, змирився з дискримінаційним статусом української нації. У зверненні до редакції “Радянська освіта” 1972 року закликав перевести всі університети та інститути, технікуми, ПТУ, школи на викладання українською мовою і не допускати до вчительської професії тих, хто не шанує, не знає і не воліє знати української мови, культури. Нині, вже в умовах відновленої української державності, Олександр Пономарів цими думками жив, творив, захищав і зрощував українське Слово, як послідовник і провідник “Тихівських ідеалів” національного самовияву українства. Пригадую одну з його публікацій у “Слові Просвіти” (червень 2018 р.) з промовистою назвою “*Ще одне десятиліття гойдання на хвилях малоросійства”,* в якій він чітко заявляв, що “нація – це народ з власними етнічними землями. Представники інших народів не мають в Україні власних етнічних земель, натомість мають історичні батьківщини, тож і не можуть претендувати на державний статус своїх мов в Україні”. Тоді, звертаючись до помайданної влади, запитував: чому на всіх перехрестях пропагувалось кремлівське гасло “Єдина країна – Единая страна”; чому нами правлять “різні російськомовні ложкіни і тарєлкіни”; чому у більшості вишів України викладання, виховання, спілкування, відбувається російською мовою; чому владці, урядовці, чиновники на всіх рівнях продовжують ігнорувати Конституцію України, Ухвалу Конституційного Суду щодо укорінення статусу державної мови; чому так поблажливо ставимось до тих, хто безупинно переконує нас у тому, що двомовність в Україні – її багатство; чому покручі горезвісного “закону” Ківалова-Колісніченка навіть після трагедій Майдану, російської агресії продовжували руйнувати українську націю, державу; чому на телеекранах здійснюється калічення народу чужою мовою, особливо молоді, дітей; чому терпимо, щоби агресивна сусідня країна, попираючи суверенні права України, зухвало розпоряджалася якою мовою навчати наших дітей, примушуючи українців продовжувати молитися чужим богам. І таких “чому” можна називати безліч. Опоненти, відкриті і замасковані недруги позицію таку Пономаріва, його просвітянських побратимів називають антидемократичною, антигуманною, а їх самих – національними стурбованцями, нацикам, лементуючи брехнею щодо порушень прав людини. Згадавши гостро аналітичний матеріал *Д. Пилипчука “Про дозу дьогтю в бочці меду” в “Слові Просвіти” за 2017 р.*, стверджую про абсолютну солідарність з умовиводами й оцінками Олександра Даниловича щодо дискримінаційності української культури і мови у своїй державі і поза її межами; про обов’язковість використання лише власного національного правопису, оголосивши загальний спротив колонізаторам-чужинцям та їх малоросійським посіпакам. Приклад, коли в часи війни, російської агресії середньорічний наклад україномовних видань складає в межах **30 відсотків** є згубним для нашої політичної і духовної суверенності. Адже в тій же федеративній, багатонаціональній Росії, що безперервно звинувачує Україну в “насильницькій українізації”, сумарний річний наклад книг і часописів російською мовою – **98,2%.** Коли ж торкнутися національно-культурних прав українства в РФ, то нинішній стан характеризується повною “зачисткою” його національної ідентичності. Сумарний тираж книжкових видань українською мовою **– 0,00004% !!!** При такому “культурному” імперіалізмі закономірністю є відсутність української школи, дошкільної установи, бібліотеки, журналу чи газети. Натомість українська (!?) влада в усі часи демонструвала свою запопадливу лояльність до позерного “брата”, засвідчуючи “бездоганну” поведінку відповідно інтересів московської метрополії, впускаючи в суверенний інформаційний, культурно-освітній, гуманітарний простір України ідеологеми “русского мира”, знову в 2021 році дозволивши імпортувати літературу російського агресора. Мав рацію Пономарів, коли разом з іншими застерігав, що подібне дійство призведе до біди, рано чи пізно здетонує агресію, війну, “захист” російськомовного елементу на теренах українських земель. Справді, важко повсюдно надіятись на високу свідомість українських громадян щодо збереження територіальної цілісності і суверенності України, коли, наприклад, у Криму державною мовою навчались лише 0,2% дітей, поголовно російською здійснювалася дошкільна, позашкільна та університетська освіти, а єдиною малотиражною газетою була просвітянська “Кримська світлиця”. Сьогодні “злії люди” намагаються, посягаючи на вічні для українців національні цінності, переорієнтувати зубожіле суспільство на економічну і соціальну сфери, годуючи вкотре обдурений народ “гастрономічними” ідеалами. Проте суть справи криється далеко не в тому, що хтось не розуміє значимості економічної сфери. Проблема міститься в її олігархічній моделі, що “вивела” Україну на останнє місце в Європі за рівнем життя населення, а науковоємність українських товарів у світовій торгівлі складає менше 0,1%. Слід зазначити, що Україна володіє 5% мінеральних ресурсів світу. Отже, убого-олігархічна держава є нездатною служити суспільному благу, допоки українці не виборюють справжню політичну самостійність, культурний і духовний суверенітет, допоки народ не зупинить какофонії пустих обіцянок, не здобуде гідної для українця свободи. Метою олігархізованої влади в Україні, як би її не декорували, — зробити так, щоб “бідний любив завжди більше хліб, ніж свободу” (Руссо), врешті-решт залишившись без першого і другого. Тому попри всі економічні і соціальні негаразди не варто торгувати й обмінювати людську гідність на “примащену капусту”. Українська ідея не ствердиться, коли нам утирають міщанські ідеали, за якими проглядається, як саркастично говорив у свій час Антоненко-Давидович, “туга за шклянкою чаю з малиною”, хто б йому ту шклянку не подав.

Маємо застерегти політиків, самонадіяних, упевнених у своїй самоталановитості, галасливо декларуючих про європейський вибір, що в Європі так неохайно не ставляться до національних вартостей, культури, державної мови. Сучасна Європа не знає аналогів, коли б в якійсь країні (окрім Білорусії) так зневажали фундаментальні цінності буття нації, передовсім державну мову. Пономарів вірно зазначав, що допоки у Верховній Раді сидітиме антиукраїнський так званий опозиційний блок, триватиме стан малоросійства, якому близьким буде рефрен *ранньорадянського* Тичини із “Псалому залізу” – ***“На чорта нам здалася власть? / Нам дайте хліба їсти”,*** про що у “Сансарі” писав Д. Донцов. *(Донцов Д. Сансара. Вибр. твори: у 10 Т. Дрогобич: ВФ “Відродження”, 2012. – С.239)*

О. Пономарів з П. Мовчаном

О. Пономарів з І. Драчем

Закінчення в наступному номері.

“Смерть не має національності й однаково усім страшна”.

Уривок із нового роману «Осіннє танго»

Валентина МАСТЄРОВА

За кілька днів потому, як випололи буряки, поїхала до міста і купила розмовник з італійської. Вимовляла уголос незнайомі слова, старанно виводила чужі літери у шкільному зошиті. А коли одного разу побачила сина, що заходив у двір із незнайомцем, поспіхом сховала зошит на полиці, де замість посуду стояли книги, принесені здому.

Сашко привітався нарочито весело і не втримався, щоб не спитати:

– Багато заробила у фермера?

– На хліб і на світло стане – ні в кого не проситиму. – На ці материні слова Сашко спохмурнів, але мати ніби не бачила: – А кого це ти привів до мене в хату? Незнайомець зніяковів, а син без запрошення пройшов, сів. Кивнув і незнайомцю на стілець, який поставив поруч із собою, але той залишився стояти біля дверей.

– Пічника тобі привів, мамо. Тільки, бачу, ти не вельми рада.

Ксеня глянула на чоловіка і тихо, аби той не почув, з недовірою вимовила:

– Він же... – чучмек. Який із нього пічник?

– Чучмек не чучмек – тобі не однаково. Я його аж із Ладинки привіз – емігрант, правда. Та люди хвалять. А як тобі не підходить, то сама знайди кращого. – Здавалося, Сашко почувався господарем і в цій хаті й зовсім не переймався тим, що чоловік у порозі чув і розумів його образливі слова.

– Ну, коли так... Не знаю... Аби потім не переробляти, – говорила невпевнено, почуваючись ніяково за свої слова перед незнайомцем, що не насмілювався проходити далі в хату і стояв, немов у чомусь винуватий. – Ти б переказав, а то у мене один борщ і той пісний. Скажи йому, нехай береться, хоч і сьогодні.

– Сама й скажи, – Син підвівся, підійшов до полиці, шукаючи там нового посуду чи ще чогось. Але посуду не було. І нічого не було, на що б мати витратила зароблені у фермера гроші. Знічев’я узяв першу книгу, погортав, нарочито тицяючи у сторінки ледь не всіма пальцями, поставив назад, глянув на Ксеню: “Я оце не раз думав, мамо: ти Джека Лондона, Хемінгуея читаєш англійською, а яка тобі користь із цього, коли ти сьогодні сапою заробляєш собі на хліб, а вчора гній у корівнику місила? І позавчора. Кому сказати – не повірить. Люди за кордон виїжджають на заробітки, дітям своїм помагають, не знаючи жодної мови, тільки моя мати великорозумна, ніби прив’язана до села. Сидить отут і жде з моря погоди. Он чоловік приїхав за тисячі кілометрів і не жалкує, – кивнув на пічника. – Чамшеде, ти скільки мов знаєш?”, – запитав трохи насмішкувато.

Той слухняно підняв руку з розтопиреними пальцями.

– Скільки, скільки? – не повірив Олександр

– П’ять, – вимовив уголос Чамшед, – п’ять знаю.

– Й англійську? – Пічник у відповідь лише кивнув головою. – Диви, які ви тут грамотні зійшлися. Мамо, ти чуєш? – уголос дивувався Олександр, – я ж тобі не пічника, а поліглота привів! І ще більше здивувався, коли мати щось запитала у того англійською, а він у відповідь заусміхався і почав також відповідати англійською. Сашко, крім слова “Таджикистан”, нічого не зрозумів і запротестував:

– А я тут що – зайвий? Або нормально говоріть, або я піду. – Замовк. Дивився на матір і ніби уперше бачив: на обличчі аж сяйнула небачена досі усмішка, інший погляд, інша постава, і вся вона ніби пані з телеекрана тільки в материному поношеному одязі.

І навіть, коли вийшов з хати, сів у старого батькового “Москвича”, не переставав дивуватися тому, як змінилася мати за цей час, що жила окремо. Хоча із самого малку бачив, що вона вечорами читає, і не жіночий журнал чи газетку з порадами, а товсті книги, якими була заставлена майже вся її кімната. Пізніше, коли одружився, почало дратувати материне читання, незрозуміле й марне. Хай би вищу освіту мала, а то звікувала у корівнику. Одного разу, коли був живий батько, почув:

– Може б, нам, Ксеньо, не продавати теличку? Залишимо собі – ще одна корівка буде у дворі. Он молоковози по селах їздять, у людей молоко скуповують. Хоч і дешево, та коло дому. І щодня “жива” копійка.

Мати промовчала, а батько розсердився: “Не хочеш – так і скажи. Ти, краще книжок понакуплюєш, ніж корову. Уже й так усю хату заставила – професорка. – Знав, що Ксеня мріяла про науку й коли йому щось пекло, дошкуляв цим словом, принижував, аби не забувала про своє місце – далі ж ферми не сягнула. –Твоє, Ксеньо, скінчилося. Он сина треба вчити. А це гроші й не малі”.

У відповідь Ксеня тоді зронила:

– Моє й не починалося.

Покірність матері, з якою та пішла жити у дідову хату, спочатку радувала. А тепер йому здалося, що вона збайдужіла не лише до власної домівки, але й до нього, навіть – до онуків. Бо лише одного разу навернулася, і то, щоб узяти якісь книги. Певно, найдорожчі. Он виставила на полиці, немов напоказ. “Привіз на свою голову”, – чомусь сердито подумав про пічника, наче той був у чомусь винен.

А Ксені здавалося, що в одну мить навколо змінилися всі кольори й стало так світло, ніби зійшло не одне сонце, а відразу кілька. І посмішка у цього чоловіка сонячна, така щира й така привітна – давно уже до неї так ніхто не посміхався. Уперше досхочу розмовляла тією мовою, якої прагла змалечку. Уперше слова вимовляла вголос не для самої себе, а для когось, хто не лише розумів її, а й вдячно відповідав, ніби й собі навертаючись в уже втрачений світ. Говорив про щось звичне, буденне, а в душі Ксені несподівано народжувалося свято.

Вона запобігала з роботою, бралася сама виносити цеглу з хати, мила від сажі й старої глини, викладала на сонці сушитися, аж поки Чамшед не зауважив: “Не можна жінці так важко працювати”.

Ксеня спочатку розгубилася, перепитала, що каже, коли той легенько відсторонив її від важкої корзини: “Я сам”. На подвір’ї обережно виклав цеглу й пішов до хати, а Ксеня стояла, ніби не знала, що робити далі.

До вечора грубу розібрали, вимили цеглу й прибрали з хати стару глину. Натомлені, відпочивали під шовковицею, де ще й досі стояв чималий стіл із двома великими лавками. Чамшед якийсь час дивися на розкішне дерево, потім посміхнувся:

– У мене в Таджикистані також росте шовковиця, старіша, правда, бо ще дід садив.

– А чого ж ви тут, а не вдома? – вихопилося у Ксені.

– Бо війна. – Пічник глянув на жінку, посерйознішав. – А я не хочу воювати, ні за тих, ні за інших – всі вони – убивці. Всі, – додав так, ніби переконував не лише Ксеню, а й себе самого. – Рвуться до влади, до збагачення, заради цього проливають кров. Без розбору, жорстоко. І потім, хто б що мені не казав, та коли приходять до влади кривавими стежками, значить убивці, нехай би якими вождями не були. Та і які з убивць вожді... – Зневажливо махнув рукою і так же зневажливо глянув кудись у ніч: – А я уже війну бачив і смерть бачив. Смерть не має національності й однаково усім страшна. А когось підтримати, значить – убивати. Я нікого не підтримав, відмовився, коли мені давали в руки автомат. І тому для всіх став зрадником, злочинцем, який, правда, нікого не вбив і не пограбував, але засуджений до смерті. Тому ось і живу далеко від своєї шовковиці, – опустив очі, ховаючи від Ксені те, що, ніби кара Господня, випалює душу тугою за всім рідним і надовго втраченим. А, може, й назовсім.

Ксеня хотіла запитати про сім’ю, але не наважилася. Думала – сам розповість, та чоловік замовк, а потім глянув на свої руки в сажі й пилюзі, ніяково посміхнувся: “Треба б помитися”.

Вони йшли стежкою у берег, і Чамшед уголос милувався ставком, що визирав з-поміж дерев. А Ксеня згадала, що не запитала у сина, чи приїде той забрати пічника ночувати до себе. Місця і в неї вистачає, але ж... Відчула, як запашіло обличчя, опустила голову, ніби винувата школярка. Показала Чамшеду кладку, де завжди милася сама й швидко пішла назад, немов тікала, хоча й відчувала, що її наздоганяє лише сором’язлива тиша.

Вдома дістала із печі чавун із теплою водою, розвела холодною, взяла рушник і чистий одяг, вийшла у двір, роззираючись, де можна й самій помитися. Краще було б у ставку, та Ксеня коли милася раніше, знала – навкруги нікого. А тут чужий чоловік, ще й поночіло швидко, а в березі ні-ні та й вислизали вужі з очерету. І хто зна, скільки той чоловік буде митися.

Зайшла до порожньої клуні, занесла велику стару миску й двоє відер із водою. Зачинила двері й почала роздягатися. У клуні було темно, і вона не бачила, куди покласти одяг. Ще й черпак ніяк не могла намацати. Трохи прочинила двері, визирнула і прочинила більше.

У Ксені волосся, ніби в русалки, тільки темне і ще зовсім без сивини. Вона й одяг доношувала дівоцький, немов роки не торкалися її тіла, лише кілька глибоких зморшок лягло під очима та руки загрубіли від роботи.

Довго намилювала їх, бо в сажі й пилюзі аж по лікті, довго змивала. Розчесала й помила волосся, насолоджуючись ледь теплими струменями води, що розтікалися з голови по всьому тілу. Навіть забула про пічника, що мав повернутися до хати. І коли той підійшов майже до самих дверей із рушником через плече і неголосно погукав: “Хазяюшко!”, черпак із несподіванки випав і дзенькнув об відро. Ксеня злякано завмерла, вода застилала очі, але й крізь ту пелену побачила на собі вражений чоловічий погляд. За мить пічник щез, а жінка лила й лила на себе воду, ніби намагалася загасити несподіваний сором.

Не знала, як погляне і що скаже, коли вийде. Та на щастя, Чамшеда на подвір’ї не було. Не було його і в хаті, й Ксеня захвилювалася: чого доброго сам пішов у село, та чи знайде синову хату? Вийшла на город і віддалік побачила темну постать, що сиділа на березі ставка, обхопивши коліна руками.

Їй хотілося кудись подітися із цього двору зі старим щербатим тином, із оцього літнього вечора, що огортав прохолодою розімлілу землю. Але найважче було підійти й ніби нічого не трапилось вимовити:

– Ходімо вечеряти.

Чекала, що відмовиться, попроситься в село до її сина, або хоча б щось скаже для годиться, та чоловік мовчки підвівся і слухняно пішов слідом.

Думала поставити вечерю в саду, але надто стемніло й дошкуляли комарі. Мусила запрошувати пічника до хати, та сама не сіла до столу, щось робила, аби уникнути не лише розмови, а й чоловічого погляду. Бачила, як той несміливо спочатку взяв ложку, потім – хліб і так же несміливо почав їсти, хоча й добре зголоднів. Із тривогою поглянула на годинник, що висів на стіні, потім вийшла на дорогу подивитися, чи не видно фар синового авто, але навкруги було темно, лише подекуди у селі світилися вікна.

Постояла, роздумуючи, що робити далі. Потім повернулася до хати. Чамшед іще вечеряв, ніяково посміхнувся їй назустріч, а потім поклав ложку, подякував за вечерю, підвівся з-за столу і розгублено став посеред кімнати.

Ксені він здався високим, значно вищим від неї. Та насправді то тільки здалося, бо чоловік був середнього зросту, хоча й не худорлявий та все ж, ніби занедбаний у своєму старому одязі. Мовби він боявся вирізнитися між людей своєю непомітною на перший погляд суворістю в обличчі, високим чолом та глибокими складками на ньому, що зараз були, наче засторога, коли його ніякова посмішка змушувала Ксеню розгублено озиратися по своїй хаті.

– Я зараз постелюся. Там, – показала на фільончасті, ще батьком зроблені двері.

Швидко постелила на своєму ліжку в світлиці, а собі взяла постіль і поклала на полику біля печі в кімнаті, що служила й за кухню, а тепер ще й за спальню.

Коли Чамшед пішов, зібрала посуд зі столу, але не мила, тільки винесла у сіни. Постояла ще, вслухаючись у тишу, відчуваючи несподівану вину: чи то перед чужим, зніяковілим чоловіком, чи своїм, завжди суворим і завжди впевненим у собі, чи ще перед ким – хіба вона знала. Зайшла до хати, вимкнула світло і вже у темряві роздягнулася.

Спочатку мимоволі дослухалася, як він ворочався. Старе металеве ліжко скрипіло кожного разу, ніби жалілося на того, хто раз у раз турбував його. Коли нарешті стихло, Ксеня повернулася на бік, відчуваючи, як натомилася за день і вже рада була б заснути, та ліжко знову заскрипіло. На цей раз сердито й роздратовано, і жінка почула, як пічник сів і напомацки почав шукати своє взуття.

Сполохано калатнуло серце, вона втислася у подушку і завмерла. Прислухалася до того, як чоловічі кроки тихенько скрадалися до дверей, як двері легенько рипнули й кроки тихо почовгали в сіни. Ксеня лежала, ніби вклякла, лякаючись калатання власного серця, присоромлена своїм страхом і ще чимось, про що й сама собі не воліла признаватися. Потім натягла ковдру аж на голову, аби не чути більше скрадливого й несміливого човгання по підлозі.

Прокинулася, коли ранок лише наклюнувся у вікнах. Тихенько одяглася й запалила в печі. Приставила до вогню великий чавун із водою і трохи менший, взяла рушник і швидко пішла до ставка. Йшла босоніж, збиваючи холодну росу, але не відчувала холоду, а тільки сум’яття, що не покидало її від учора. Роздяглася, з розгону шубовснула з кладки й швидко попливла на той берег. Але на сам берег не виходила. Постояла по пояс у воді, а потім непоспіхом попливла назад, мовби хотіла остудити не лише думки, а й загасити в серці несподіваний спалах. І такий, що Ксеня з острахом думала, як подивиться в очі майже незнайомому чоловіку, що ночував у її хаті, наче вкрадений у когось.

Коли повернулася, пічник уже діловито перебирав цеглу, а потім взявся розмішувати глину, замочену ще звечора у великому кориті. Глянув на Ксеню, усміхнувся: “Любиш зранку купатися? А я ось.., – показав очима на корито. Сьогодні треба викласти грубу. Маю ще роботу, бо треба годувати сім’ю. – Ксені здалося, що він говорить про сім’ю нарочито, бо здогадується, через що вона соромиться поглянути йому в очі. – У мене родина: син, як і твій – дорослий, і дві доньки, – сказав те англійською, ніби й не знав іншої мови. – Ми всі тут, – показав на дорогу рукою. – Треба працювати, багато працювати. Але сьогодні я вже сам. Уже все готове”. – Сказав, наче делікатно відштовхнув її від себе. Ще й усміхнувся своєю винуватою усмішкою.

– Добре, – тільки й вимовила Ксеня, і то чомусь українською, швидко пішла до хати й заходилася поратися біля печі. У вікно бачила, як під’їхав син, як розмовляв із пічником, але не виходила, відчуваючи не лише сором за почуття, що несподівано спалахнули до майже незнайомого чоловіка, а й страх, що її невилюблене серце ось так, в одну мить збунтувалося тільки тому, що оцей таджик був не таким, як інші, а ніби виринув із її дівочих мрій про героїв і лицарів.

Чамшед працював без відпочинку. Крапельки поту скочувалися із чола на вії, він змахував їх рукавом старої сорочки, хоча Ксеня й повісила неподалік чистий рушник.

Кожен робив своє, і обоє мовчали. Здавалося, що пічник захопився тим, як викладав цеглину до цеглини, як слухняно лягала між цеглою розімліла з учорашнього дня глина. Видно було, що вкладав у працю не лише свою майстерність, а й душу. І Ксеня подумала, що, напевно, в холод, її зігріватиме щось більше ніж сама оця груба. Хоча, що більше? Хіба вдячність цьому чужому чоловіку, що несподівано сполохав її розпачливу буденність.

Коли почула спів, спочатку здивувалася. А потім вслухалася у незнайомі слова, нічого не розуміла, тільки мелодію, дивну і тужливу.

Не відразу зайшла до хати, після того, як пісня стихла. Не відразу спитала – про що співав, а коли спитала, почула:

– Про гори й сонце, про красиву дівчину.

– Таджичку? – Ксеня уперше за цей день посміхнулася й не ховала очей, ніби пісня розвіяла між ними ту напругу, що заважала радіти звичайному щастю простої розмови. – Чи, може, українку?

– Ні, таджичку. – Посмішка у Чамшеда сонячна, і в куточку біля очей спалахують пучечки промінчиків. Хоча й самі очі посміхаються, чорні й бездонні, немов таджицьке небо вночі.

Він іще співав, а потім захоплено розповідав, як навчався в інституті іноземних мов.

– Інститут Сотіма Улузгода. Чула про такий? – Ксеня заперечливо хитнула головою. – Найкращий вуз у Таджикистані, тепер уже університет. – Сказав те з гордістю і замовк, довго стукаючи руків’ям кельми по цеглині, яка чомусь лягала не так. А по обіді розповідав, як потрапив до Афганістану, коли служив у радянському війську. Таджиків туди не посилали – ті переходили на бік афганців, або ж і зовсім тікали додому. Його взяли, бо добре знав не лише таджицьку, спорідну з афганською, а й англійську. А то, – кивнув на фотографію юнака у формі десантника, що висіла на стіні, – то хто? Бачу – “афганець”.

Ксеня й собі глянула на фотографію, на яку дивилася по кілька разів на день, і вже не помічала, що дивиться. Фотографії батька, матері й брата давно були частиною цього дому і її життя.

– То мій брат – Паша. Його забрали в армію з інституту, ще й через тиждень після весілля. А потім, за кілька місяців – Афганістан. І все...

– Вибач. – Чамшед спохмурнів і замовк. А Ксені хотілося, щоб говорив і говорив. Вона б стільки розповіла йому про себе, про оцей дім, де зросла й була по-справжньому щасливою, про свого брата, що завжди посміхається до неї лише із фотографії. Про його доньку Іванку, яка ніколи не знала свого батька, але зросла гарним дитям. Тепер он аж у Німеччині проходить дипломну практику. Розповіла б про свою мрію займатися наукою, щоб полегшувати людям життя. І про те, як провалилася на екзаменах в столичний університет, а потім не могла впоратися зі своїм відчаєм і ніби вдарилася серцем об глуху стіну. Як цей дім спорожнів, коли горе підкосило матір. А потім і батька. А потім була ніби довга дорога в нікуди. Та першою не наважилася порушити мовчанку, що затяглася і стала важкою, немов тільки вчора у цій хаті оплакували сина, чоловіка і брата.

Уже надвечір, коли пічник не тільки виклав грубу, а й поштукатурив з усіх боків, коли приїхав син, щоб розплатитися з пічником і відвезти його додому, Ксеня наважилася, запитала:

– Невже ти ніколи не зможеш повернутися додому?

По тому як чоловік різко обернувся до неї, як згасло усміхнене обличчя, коли він показував Сашкові свою роботу, зрозуміла, що торкнулася найболючішого і пошкодувала, що спитала. Хоча він і не відповів, тільки мовчки стенув плечима та пильно глянув їй в очі, ніби застеріг більше не торкатися болючого. Чи ще від чогось застеріг. А підійшов до “Москвича”, обернувся:

– Надумалася їхати – їдь, – несподівано сказав те, про що вона й сама до кінця не знала. Сказав англійською – лише для неї. – Тільки ненадовго, бо чужина проковтне тебе, золота рибко, – посміхнувся, похитав головою, ніби за щось докорив. – Ти й сама не знаєш, яка ти золота... – Сів у машину і різко закрив дверцята, немов хотів швидше закрити від Ксені своє серце.

Біля води тиша. Ксеня довго дивилася на дрібненькі хвилі, що ні-ні, та й пробігали на прозорій поверхні. Думалося про осінь, хоча на дворі серпень і лише кілька вербових листків, ще зелених, плавали попід берегом. Нескоро, хіба після перших заморозків, оголяться верби. Їхні довгі віти умезнуть у кригу і тоді здаватиметься – дерева прикуті до ставу. “Як і я, прикута до цієї землі. Тільки прикута не до тепла, що по весні розтопить кригу. Але ж інші їдуть. Он Чамшед...”, – намагалася не згадувати зовсім чужого їй чоловіка, та він чомусь не виходив із думок, ніби її невилюблене серце стрепенулося, спохватилося навздогін невідомому, незвіданому, чого не було, та вже минулося. А його останні слова і те, як він їх вимовив, наче вкарбувалися в душу.

– Сумуєш? Чи, бува, не за тим чучмеком? – Ксеня здригнулася від несподіванки, бо замислилася й не помітила, як до неї підійшов Славко, по вуличному Сява, що раніше працював завфермою, а коли не стало ферми, а з нею й роботи – щодня п’яний.

– А ти чого тут? – запитала здивовано.

– Живу я тут, – відповів насмішкувато Сява. – У Тишковій хаті. І мене моя Нінка вигнала, як тебе твій синок.

– Давно вигнала? Я тебе ні разу не бачила. – Ксеня ще більше здивувалася, бо й не здогадувалася про його сусідство. – І як ти живеш у тій хаті – ні вікон, ні дверей, ще й дах провалився?

– Погано живу, Ксеньо, а пожаліти нікому. – Сява був тверезий, але очі мутні у червоних прожилках, обличчя брезкле, давно неголене. Ще й одяг брудний і м’ятий – видно спав, не роздягаючись. – Може, хоча б ти пожаліла – налила сто грамів – я, Ксеньо, одроблю, хрест побей – одроблю. Ти ж мене знаєш.

– Які сто грамів? – Ксеня докірливо похитала головою, – ти б, Славко, за розум узявся – у тебе ж руки золоті, сім’я, діти...

– Повчи – грамотна, – очі Сяви вмить стали колючими, – чучмеку, не бійсь, наливала. І не тільки наливала – я чув, як ви щебетали, тільки не розібрав – про що, бо не по-нашому.

– Іди ти... Куди йшов, – розсердилася Ксеня, повернулася на стежку, але Сява вчепився їй в руку:

– А я до тебе йшов. Бачив, як ти отут... купаєшся – таке добро пропадає. Я ж по-хорошому – бери мене у прийми, – грайливо потягнув Ксеню до себе, – чим я гірший від інших?

– Ти, що – здурів? – Ксеня із силою вирвала руку. – Ще мені такої халепи не вистачало. Я твоїй жінці розкажу!

– Наче їй не однаково. – Сява скривився. – Це я розкажу. Чучмеку так все можна було, а мною гидуєш. Погляньте на неї, яка чесняга.

– Не твоє діло! Тебе не спитала, як мені жити й що робити. Іди собі, а до мене більше не підходь! – швидко пішла по стежці та все ж почула:

– А то що? Комусь пожалієшся? Кому? Хіба чучмеку своєму.

До вечора Ксеня копала картоплю, часто розгиналася, вдивлялася то на дорогу, то на Тишкове подвір’я. А коли споночіло, занесла сокиру й поставила у сінях за дверима. На столі пошукала найбільшого ножа і поклала під ліжко. А потім вслухалася у тишу за вікном. “Ходить він тут, бачиш ти його. Це ж, певно, й під вікнами. А щоб ти ходив, як хмара по небу”, – розсердилася на несподіваного сусіда, що так безсоромно втрутився і в цей її світ. Не раз підводилася, вмикала світло й подовгу сиділа у старому спортивному костюмі замість нічної сорочки. Уже, коли надворі почало сіріти, страх потроху відступив. Та Ксеня так і не винесла з хати сокири, а великий ніж завжди лежав на видноті.

Все ж, за літо звиклася із самотиною. Навіть полюбила, бо у віддаленості від усіх живеш за ритмом лише власного серця. От тільки страх не відпускав і часом переходив у відчай, коли думала про завтрашній день: ні сім’ї, ні роботи, ні навіть надії, що ти комусь у цьому світі будеш потрібна.

Потихеньку згасало і тепло в душі, що несподівано приніс із собою Чамшед. Дивне тепло, немов осяяння у мороку тоді, як чула його мову, його пісню, бачила його совісні очі. Наче наснилося.

“Маємо ринок, на якому відбувається гоніння за новим різновидом послуг”.

Скопус: науковий інтернаціоналізм чи колонізація?

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
к.філол.н., науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

Публікація в двох числах “Слова Просвіти” за 2021 рік статті професора Миколи Тимошика викликає потребу в розвиткові означеної дискусії — про “Скопус як діагноз української науки: Замість оновлення – пристосуванство, корупція, непрофесіоналізм, непрозорий бізнес”.

У сприйнятті представників вищої школи назва наукометричної бази SCOPUS перетворюється на “скопуси” або “скопусизацію” — назву, що позначає інтенсивний бізнес у царині науки: щоб здобути диплом доцента чи професора, потрібні публікації в Скопусі або Web of Sciences. Ця норма була покликана долучити українську науку до світової й, навпаки, ознайомити світ зі здобутками українських науковців. Та в реальності таке устремління перетворилося на створення конвеєрів, де за гроші можуть написати статтю, яку публікують у журналах потрібної наукометричної бази. У такому разі публікація в скопусах є профанацією науки.

Зверну увагу на ще один аспект проблеми. Публікація в “скопусах” — це певний інструмент політики в царині науки. Рецензенти міжнародних видань можуть запропонувати авторам долучити до бази цитувань сучасні праці з певної проблематики. Годі думати, що в одній публікації, навіть у виданні в базах SCOPUS/Web of Sciences, можна справді здійснити огляд усіх фундаментальних досліджень.

По-друге, що робити, якщо науковці просто не мають коштів, щоб отримати доступ до певної праці, якої немає у вільному доступі? Якщо бібліотека їхнього університету чи наукової установи не здійснює передплати електронних публікацій, які пропонують долучити зарубіжні експерти?

Одного разу рецензент міжнародного видання запропонував мені долучити до розгляду в статті роботи, які начебто стосувалися проблематики моєї статті: поетологічних особливостей у романі “Холодний дім” Ч. Діккенса. Ішлося, зокрема, про такі праці: Wolfreys, J. (2012). *Dickens's London: Perception, Subjectivity and Phenomenal Urban Multiplicity* (Edinburgh); Brimblecombe, P. (1990). Writing on smoke. In Bradby, H. (ed.), *Dirty Words*. Earthscan Publications (London). Перша робота видана в 2012 р. і її немає ані в ЦНБ, ані в бібліотеці мого Інституту. В другій праці йдеться про аналіз теми забруднення в Лондоні, зокрема згадано, як Діккенс описує цю проблематику. Справді, в сучасній гуманітаристиці чимало міждисциплінарних студій, у яких ідеться про поєднання в компаративістичному ключі екології й літератури, антропології та екологічних студій тощо. Проте в аналізованих працях не було жодного натяку на той аспект проблеми, який порушив я в пропонованій до розгляду статті, де йшлося про тавтологічні конструкції й плеоназми в романі “Холодний дім”.

Рецензенти міжнародних реферованих видань можуть запропонувати ті праці, які, безперечно, вплинуть на рейтинги тих, кого ми цитуємо. І так певна праця може здобути статус у рейтингу цитування. А це вже — різновид наукового колоніалізму, коли одна спільнота визначає ключові тексти й усуває в тінь інші, не вважаючи за потрібне згадувати їх або ж не беручи до уваги, що національні наукові напрацювання можуть бути не менш важливі, ніж ті, що “у форматі”, у міжнародному науковому “тренді”.

Чи може публікація в журналах баз SCOPUS/Web of Sciences бути інструментом промоції, скажімо, західних досліджень і, відповідно, нівеляцією цінності вітчизняних шкіл? Так, у статті можуть бути осмислені фундаментальні роботи останнього часу з певної проблематики, проте завжди можна сказати, що не процитовано ту чи ту працю, видану в США-Великій Британії... тощо, яка стосується в певному аспекті представленої статті.

Публікація в журналах баз SCOPUS/Web of Sciences — це інструмент здійснення наукової політики, форма промоції імен і текстів, які здобувають статус за допомогою *критерію цитування*. Проте сьогодні виникає дедалі більше агенцій, які пропонують послуги з написання статті та її публікації в журналах баз SCOPUS/Web of Sciences (будь-якого квартиля). У цих публікаціях також цитують кого потрібно...

У чому ж тоді цінність публікації в цих базах? Чи не призведе це до колоніального статусу вітчизняних наукових шкіл? Чи не сприятиме це формалізації критерію, який призведе до перетворення наукової творчості на бізнес-індустрію?

Цінність науки — в утвердженні нових ідей, в полеміці з наявними концепціями. Розумію важливість долучення до поля наукових пошуків зарубіжних досліджень (“світової науки”, хоча це поняття умовне). Останнє поняття сьогодні абстрактне й неосяжне.

Реформи в науці мають стосуватися розширення не академічної, а фінансової свободи наукових працівників і викладачів, які можуть написати заяву й звернутися до певного відділу наукової установи чи університету з проханням придбати той чи той ресурс, потрібний для здійснення досліджень. Ось що важливо змінити: має функціонувати принцип ***“фінансування іде за дослідником”***. Тоді справді можна говорити про полеміку з важливими в певній царині науки теоріями, це і дасть можливість вітчизняній науці вийти на світовий рівень і забезпечити науковий діалог із іншими школами.

Вимога публікації в SCOPUS/Web of Sciences перетворюється протягом останніх років на диктат, на форму примусу в науці. А що це дає? ***Що дасть науці така публікація, якщо вона куплена? Або навіть і не куплена, але серед авторів статті — 5-7 науковців, де 1-2 писали статтю, а інші “скинулися” фінансово, щоб потім звітувати цими статтями для здобуття корочки доцента, професора, старшого наукового співробітника? Чи принесе тоді реформа потрібний результат?***

Передусім важливо сконцентрувати зусилля на оновленні наукових баз, на створені реального доступу науковців до світових бібліотек, на можливості замовляти потрібні наукові праці, які коштують за кордоном дорого: 20-80 євро чи більше. Потрібно три дослідження: і вже маємо місячну зарплату кандидата наук. Крім того, публікація в журналах баз SCOPUS/Web of Sciences часто передбачає певні внески — наче й не за публікацію, але за придбання “індексів” і “ідентифікаторів” для статті, щоб розмістити її в міжнародних базах. І от іще 200 доларів чи й більше іде в кошик у колонку витрат.

Чи не на розв’язання цих проблем має бути спрямована реформа?

Тепер про проблеми гуманітарних наук. Науковий поступ у гуманітаристиці можливий у кілька способів: через систематизацію значного корпусу матеріалів і вироблення нової концепції, методології тощо; через запровадження нових теорій, які допомагають глибше розкрити певне явище, закономірність, схарактеризувати тенденцію; через представлення нових імен, текстів, ідей, які мають важливе значення для характеристики доби, тенденції, феномену в культурі, історії, мові та ін.

Сучасна гуманітаристики загалом може бути представлена двома блоками. 1) Дослідження матеріалу певної літератури, культури, мови, що допомагає виявити тенденції, закономірності, важливі для науки певної країни. 2) Дослідження, у яких важливу ролі відіграє обізнаність із якнайширших теоретичним апаратом, корпусом текстів (концепціями, теоріями), які розроблені за кордоном, проте полеміка з якими може допомогти вивчити певне явище в світі або ж у певній країні.

Розумію, що такий поділ умовний, що можливі винятки й уточнення. Часом навіть дослідження власного матеріалу (наприклад, творів української літератури певного періоду, архівних матеріалів та ін.) неможливе без залучення методології, яку розробили науковці в інших країнах, представники інокультурних наукових шкіл. Окремі роботи з теорії мистецтва допомагають по-новому дослідити певне явище власної національної культури та ін.

Проте науковий поступ — це діалог зі ідеями (якщо не брати до уваги напрямів, у яких важливо систематизувати джерелознавчу базу, вивчити спадщину (архіви), описати певний корпус текстів із домашньої книгозбірні тощо). Полеміка з науковими ідеями передбачає або їх розвиток на новому матеріалі, уточнення, новий рівень узагальнень, або ж заперечення й знову ж таки уточнення, що базується на відкиданні ідей, які втратили свою актуальність. Науковий поступ діалогічний. Проте сучасний вимір науки став настільки глобальним, що в ньому просто неможливо науковцеві бути обізнаним із найбільш сучасними роботами в інших країнах від США до Японії, від Туреччини до Норвегії.

Обізнаність із сучасними дослідженнями, як уже було зазначено, передбачає доступ до наукових баз, у яких індексовано, реферовано наукові журнали, де й містяться публікації. Крім того, це доступ до наукових монографій, які з’являються з певної проблематики. В англомовному сегменті наукового світу щороку з’являються тисячі монографічних досліджень. А що й казати про роботи колег із європейських країн, інших регіонів, де наукові публікації мають лише англомовні анотації.

Отже, сучасна наука перетворилася на глобальний простір, у якому немає кордонів. І годі сподіватися, що можна бути фахівцем навіть в одній літературі, навіть із теорії певного лінгвістичного явища, якщо говорити про охоплення ареалу в глобальному вимірі. Знову ж таки трапляються винятки й дослідження, як “Метатеорія мовознавства” К. М. Тищенка, в якій дослідник вивів максимально об’єктивні закономірності на основі лінгвістичного матеріалу широкого ареалу.

Сучасна наука передбачає можливість доступу до наукових публікацій, принаймні тих, що мають визнаний статус у світі. Водночас зауважу, що наявність статусу “індексовано в наукометричних базах Scopus/Web of Sciences” не означає, що ці видання найкращі. У науковій царині можуть бути визнані журнали, які не мають індексування в зазначених базах.

Проте зверну увагу, що без доступу науковця до баз даних світової науки науковий поступ у певній країні залишатиметься ***вторинним***. Наукові установи, університети мають забезпечити науковців (дослідників, викладачів) доступом до сучасних баз даних, можливість замовити певну наукову монографію чи журнал. ***І чи все це має відбуватися коштом самого дослідника чи дослідниці?*** От у чому важливо реформувати систему розподілу коштів: науковці повинні мати можливість отримати доступ до наукового джерела, і тут важливо мати “обігові кошти”, які можна перекинути без бюрократичних процедур і хитросплетінь на дослідження науковця чи наукової групи.

На жаль, у нас таких можливостей майже не існує, а довгий час закордонні відрядження були настільки ускладненими, що науковці брали відпустку за власний рахунок, щоб взяти участь у науковій конференції, не кажучи вже про те, щоб отримати наукову допомогу для участі в симпозіумі. Нараховані добові були сміховинні, а сама підтримка передбачала проходження процедур, після яких бажання кудись поїхати для представлення наукових здобутків було мінімальним.

Висновки. Лише діалог науковців із працями колег за кордоном може вивести науку із загумінкового стану. Але сьогодні в тому полі науки, яке сформовано, потрібний ресурс, щоб отримати доступ до бібліотек і видань. І саме тут університети й наукові установи мали б здійснити реформу.

Саме в цьому плані МОН мало б відіграти ключову роль, щоб спростити механізм придбання доступу до наукових баз і придбання наукових праць, потрібних певній кафедрі чи відділу.

Формалізація вимоги долучити до роботи спецрад і редколегій фахових журналів науковців, які мають публікації в журналах баз SCOPUS/Web of Sciences (ця вимога стосується й тих, хто прагне здобути наукове звання доцента/професора), перетворює науковий простір на чергову форму ***капіталізму***, ***який колонізує***. Маємо ринок, на якому відбувається гоніння за новим різновидом послуг.

Для наукового поступу це немає жодного значення.

Мирослав ЛАЗАРУК.
Карантиноманія
Цикл з пережитого

ЗНАК ПИТАННЯ
Переболіла голова,
Пора би й думати нівроку,
Допоки ще вона жива,
Щоб світ не виплодив мороку.
Аби й до ладу, й до пуття
Нікому ж і не догоджати,
Нехай гадки перелетять,
Засіяв, треба й пожинати.
Повибирати колоски,
Відтак одсіяти полову,
Неначе поголос людський,
Як перед буреломом плову.
Бо що ж іще шукати там,
Де словесами засіває,
Ховаючи лукаво крам,
Де істини, либонь, немає.
Якщо зрікає правдолюб,
Хитає спритно головою,
Та не твердий у нього лоб,
Занадто забагато лою.
То не біда. Минає креш,
Та де поділась позолота,
Зникає повені кортеж,
Виймай надію із болота.
Якщо вона ще, звісно, є,
Не вкрав її хтось тишком ласо,
Якщо воно, авжеж, твоє,
А не розмінний чинник часу.

НАСТРОЄВЕ
Одцвіли неждано дерева,
Наче відлетіли в задзеркалля,
Приховала пустоцвіт трава,
Ніби правду, буйна і зухвала.

Тіштеся, чого як не було
Чи привиділось у сполошілій тиші,
Випадково спалахнуло скло,
В задзеркаллі оніміло дише.

Привиди блукають по землі,
Що не зможуть очі запалити,
Полетять на зламанім крилі,
Де шугають лиш вітри неситі.

Щось минає в зазирах клітин
Й не вертає, як тоді прожити,
Перебути судний карантин,
Душу, як відмити й відмолити.

Щоби знову пишно зацвіла
Й дарувала віру воскресіння,
Щоб родила тирса-ковила,
Воля Божа плодила насіння.

***
Не погордуй простим найменням,
Опісля каторги дала мені матуся,
Господь прийняв. Про мир співати змусив,
Вимолюючи Божого прощення...

Бо мир – любов цвітіння піднебесне,
Зірниця рання оплодотворяє,
Хтось невідомий на тилинці грає,
Можливо, Той, хто для людей воскресне:

Рабів німих і немічних та чесних,
І тих, що правду кажуть, ніби брешуть,
Потилиць неосвячених не чешуть,
Очікуючи променів небесних.

Не віднайти ні сліду мироносиць,
Аби покрили найдорожчим миром,
Усе ж зникає із блаженним виром,
Де навіть Син Господній не попросить

Покаятись і стати до причастя
І тіла Божого, і крови голубої...
Коли немає спраглої любові,
Хіба знайдеш тоді гостинець щастя?

Лиш мама знає, поглядом печальним
Із небуття промовить: не зрікайся,
Як согрішив, упевнено покайся,
Довірившись апостолам всехвальним.

ПЕРША ЗАПОВІДЬ ЗАВІТУ
Зустріну ранок і відчую,
Як дивом тішить птахограй,
Спроквола горлиця віщує:
Пора всміхатися, пора...

І голуб тішиться голубці,
Виводять арії шпаки,
Синички миються у лунці,
Накрапав дощик залюбки,

Росою споліснув небавом
Біленькі келишки бузку,
Спішать три сойки, мов на каву,
За жолудями у ліску.

Хтось усміхається, чекає
Тонкого помаху руки...
Але ж нічого не зникає
Ні днесь, ані через віки.

Який же ти, прекрасний світе,
Хто першим вимовив-сказав?
Лиш повторив, як Божу міту,
Найперший стих того Завіту,
Мов чиста вранішня сльоза.

***
Побути з матір’ю і просто запитати,
Неначе доторкнутись до душі,
Неначе знов додому повертати,
Як щось незнане в пам’яті гортати:
Лиш образ матері зі мною залишіть.

Вона іде, накульгує неначе,
Не поспішає, мов назавше йде,
І голосом лиш горлиця заплаче,
Стікає з віч холодне, щось незряче,
Що біль розпуки в сни переведе.

І не відступить, бо з краплини
Тонкої спалахне сльоза,
Яка до Господа усміхнено полине.
А ти молися, віруючи, сину,
Щоб не погасла Божа бірюза.

Блаженне слово, з вірою зачате,
Не розгубись, росою не розтань,
Не треба ним ні плакать, ні кричати,
Зумій у ньому праведно мовчати,
Ти ним постань...

ПРИВИДІЛАСЬ МАМА...
Запливають дими мовчазні,
Що на когось чекали,
Опромінюють вичахлі дні,
Котрі йдуть собі чвалом,
Непоспішно – багаття горять,
Розбудіть мені жінку,
Та снує собі стишена рать
Манівцем на зарінку.
Ближче, либонь, до зими,
Знов одчинена брама,
І німують ще теплі дими,
Неначе привиділась мама.

МОЛИТВА НА БЛАГОВІСТ
Пташка гойна світ лікує
Чистим голосом небес,
Мов пір’їна залакує
Те, що Він ще не воскрес.
Між людей хреста шукає...
Задрімав, либонь, Пілат,
Мором кожного лякає,
Чей страшнішим устократ.
Що собі мудрує грішник,
Чим замолює страхи,
Як виспівує невтішно
Заприховані гріхи.
Тільки смерть анігілює,
Віднайде Ісус свій хрест,
І любов’ю помирує,
Прикладе до тіла перст.
Причастить і тілом, й кров’ю –
Щедрий Господа Завіт,
Я його вовік ословлю
Й наш неопалимий рід.
Чом ти, пташечко, притихла,
Світ чекає, не мовчи,
Спів нечутний, наче крихта,
Ти любов ’ю пропечи —
З Богом жити нас навчи.

СЛОВО БУЛО БОГ
Світлій пам’яті Ігоря Римарука

*“...життя було Світлом людей. А Світло у темряві світить, і темрява не обгорнула його” (**Біблія, від Івана 1:1-5**)*

Поема-стихар

Розвидниться, а очи ще не спали,
Кудись далеко втомлено ішли,
Стелився путівець з дамаскової сталі
У пошукови злагоди. Й гортанної хули

Дісталося спроквола, аж по вінця,
Та хто ж тебе не кпинив, не золив,
Текла душі непогамовна крівця
Й не ангели тебе кудись вели,

А ті, що правлять бал на попелищі,
Мов доливаючи пурпурного вина,
Ти тільки чув, як божевільний свище,
Та не твоя була забрьохана вина?

Лиш заспівав не голосно й не лячно,
Аби щоб змити рваний переляк,
Котрісь тобі молились необачно,
Та ти не озивавсь – стовпом німим закляк.

Хотілось вітром за сліди чіплятись,
Та милиці скрипіли раз у раз,
Вода висока починала рватись
І заливала каламутна в’язь,

Бездушна, безпробудна ще й безтямна,
З якою крок не ступиш, бо впадеш,
Й коли настане проповідь остання,
Ти сам себе, напевно, не знайдеш.

Бо що шукати – *Божевільний вітер*,
Лиш тільки скроні геть залоскотав,
Лишивши слід від незникомих літер,
Мов зазолив обвітрені вуста.

Ходити скрізь по римах, як по грані,
І не міняти вишній голос, а юрма,
Латала постоли цировані та рвані,
Проте сопе уже не кликана зима.

Сліди земні теменно замітає,
Немов ніхто тут, звісно ж, не ходив,
Лишень диявол чорні проблиски метає,
Як нетривкі зависліди слюди.

...Ледаче вороняччя під зиму голос точить
Не з голоду, а з крайньої нудьги,
Перо нудьке в безсилля люто мочить,
Щоб рятуватись нишком од пурги.

Непевне все якесь, що з язика звисає –
Наївшись восени, чекає холодів,
І день минає, небокрай згасає...
А що ж тобі залишиться тоді?

Пускаючи криваве нице кігтя,
Аби хоч запекло, якщо не заболить...
Проте ніщо не варте і тупого нігтя,
Свідомість і нутро усе тобі засклить.

І вороння дере гидливий голос,
Але немає туги, лишень пісна нудьга:
Коли усе ж не навпіл розкололось,
Розбіглося по різних берегах...

Проте й мовчати, Господи, не сила,
То чий же ти насправді нині син?
Юдоля ницьми світ перекосила,
Втікати треба в небо із низин.

А може, й там ніхто вже не чекає,
Куди ж вандрує братія шорстка,
Яка, либонь, тебе ні гріє, ні лякає,
Як тінь легка німого літака.

...Настане ж часовир. Захочеш помовчати,
Щоб одібрало мову в пустомель.
Кого ж тоді поставити на чати,
Якщо не стане Слова, то шрапнель

Із гаджетів і фейсбуків засюрить,
Куди пощезне мова солов’їв?
Невже Господь візьме і нас одурить,
Неначе й Він собі нечувано змалів.

Але ж неправда, вилизана круто,
Ніхто ж не сміє навіть позіхнуть,
Вичавлюючи тишком тінь отрути,
В кормигу істини, в якій прийдешня суть.

Не вірю кривді й вигірклим обіймам,
Як тісно і пророче не каркала б вона,
Не затуляла би принишклі горе-більма,
Підсипавши до келиха облудного вина.

Бо ще ніхто те слово не злукавив,
Не розірвав його на шкаматки,
Нехай комусь на доторк і гіркаве,
Але ж воно прадавнє, як зірки,

Котрих не видно, як вони палають,
Висвічуючи вишню висоту,
До болю серце й душу нишком крають
І відчуття: невже ж я не росту?

Бо Слово було Бог, зі Світла почалося,
Увіруєш його у темряві всякчас,
Немов дороговказ, озарене колосся,
Від нього Бог до кожного озвавсь.

Поклав його на кам’яні скрижалі.
Залишивши Господні письмена,
І заповів іти нахненно далі, далі, далі
До Слова ветхого, що вродить імена

Таки ж святі, а може, і священні,
Що понесуть в безхмарну далечінь.
Впадуть непрощені, незрячі, безіменні,
Котрі несли не Слово, а мечі,

Й занидіють, в іржі заполовіють.
Звідкіль беруться очи засторог,
Самі себе, немов молитву, сіють
Невже не відають, що Слово було Бог.

І жити в ньому, із його найменням,
Щоб відчувати вишню благодать.
Тоді надходить Боже сокровення:
Іди крізь нього, де тече вода,

Висока, гомінка і невтолима,
Чистіш од материнської сльози,
Як світло із небес, таки ж непокорима,
Відлуння незникомої грози.

Просочується Світло, і немає
Ні темряви, ні звуків крем’яних,
Всесутня сила береги ламає
І світ стоїть на далях вогняних.

Легенько пише й на тилинці грає
Таке ж і не присниться, крок у крок,
Мов ненароджене і, звісно ж, не вмирає,
Натхнено відлітає до зірок.

Аби вернутися і знову оживитись,
Як повертається Господня благодать,
Із темряви тісної розповите,
Як парость виноградна молода.

Ніхто ж не визбирає, не складе в пучечки
Калину, що крізь камінь проросте,
Бо й кінь мій, не чекаючи вуздечки,
Збере в собі коріння золоте.

До Бога йшов, у Слово воплотився,
Відсіявши безвір’я на вітрах,
У світлові я гранню засвітився,
Здолавши гріх, мов одчайдушний страх.

Я не минуся у тугому Слові,
Що покрізь камінь рясно проросте,
Вітри з душі повимітають плови,
Тоді зерно постане золоте.

м. Чернівці

Репресовані родичі Лесі Українки

Присвячується 150-літтю від дня народження поетеси і пам’яті її кревних

Анна СТОЛЯРОВА,
почесний член Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка та Національної спілки краєзнавців України, автор книги “Харківська весна Лесі Українки”, лауреат премії імені Дмитра Багалія, м. Харків

Продовження.
Початок у числі № 2, 3 у 2021 р.

А в житті Ольги продовжувалися трагедії. Їй доведеться їздити в Харків до тюрми на Холодній горі, де сидів у в’язниці її чоловік за безпідставним звинуваченням у ворожій діяльності в “СВУ”. Друга світова війна Ольгу застала в Києві. Турбуючись про збереження сімейного архіву, вона разом з молодшим сином і сестрою Ізидорою у 1943 році виїжджає з Києва спочатку до Львов. Частину архіву вони прилаштували у Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, а найдорожче (епістолярну спадщину Лесі) забрали з собою. І вже в Німеччині Ольга закінчила рукописну працю “Хронологія життя і творчості Лесі Українки”. Не знала вона, що саме в цей час неподалік стояла частина радянських військ, в якій був її старший син Михайло, як і він не міг знати, що десь поруч його мати. У німецькому місті Аусбурзі 11 листопада 1945 р. померла “рожева Лілеїчка”, як її ласкаво називала Леся. На могильному камені Ольги напис з поезії Лесі – “Зоре моя! Твоє світло повік буде ясне!”. Рано померла Леся і не могла передбачити, як складеться життя цієї “золоторожевої Лілеї”. Та начебто передчувала, присвячуючи їй оці рядки ще в квітні 1890 року:

Як бідну первістку дочасну, морози поб’ють,
І кущик любистку холодні роси поллють, —
Не плач, моя роже, весна переможе!
Весняного ранку співай, моя люба, веснянку!

Зі своїм майбутнім швагром (чоловіком сестри Ольги) Михайлом Кривинюком Леся Українка познайомилась 1896 року. Майже відразу вони відчули суголосність пошуків та переконань, і відчуття духової спорідненості не було миттєвим спалахом, а супроводжувало їх все життя. З висоти сьогодення світла постать Михайла Кривинюка особливо контрастно вимальовується на чорному тлі епохи, яка була безжалісною до його чистоти і благородства. Активний учасник українського соціал-демократичного руху, зв’язківець, кореспондент, видавець, перекладач – ось основні сфери його діяльності. І цього було досить, щоб не уникнути шпіцрутенів царських, а пізніше сталінських сатрапів. А для Лесі, як вона пише в листі від 9 червня 1901 р. до сестри Ольги, – “я називаю його своїм братом, то се не жарт і не марне слово, для мене він назавжди брат”. М. Кривинюк перший раз був заарештований 24 листопада 1896 року. Арешти були проведені київським губернським жандармським управлінням. М. Кривинюка, тоді студента Київського університету св. Володимира, притягли до суду в справі про “Союзну Раду київських об’єднаних студентських організацій і земляцтв” та за зберігання і розповсюдження протиурядових видань. Він сидів у Лук’янівській тюрмі (Київ), 7 січня 1898 р. його вислали до тюрми в м. Астрахань на два роки. Леся Українка переживає і пише два вірша, присвячені М. Кривинюку “Весна зимова” і “До товариша”:

Часто літали думки мої в сторону рідну, —
Снігом повита, захована льодом,
лежить вона ген за горами.
Інші гори згадались мені,
вулиці інші й будинки...
Раптом чогось я згадала велику, сувору будову,
Брами з важкими замками,
сторожу й високу ограду,
А за оградою – вас, мій товаришу,
в клітці тюремній.

17 жовтня 1900 р. після повернення із заслання М. Кривинюк мав намір виїхати за кордон для продовження навчання, бо в Росії його в жоден навчальний заклад не приймали як “політично неблагонадійного”. Поетеса надала йому грошову допомогу для виїзду за кордон. 1903 р. М. Кривинюк приїхав до Праги і вступив для навчання у політехнічний інститут. Повертаючись із Сан-Ремо, Леся Українка вирішила заїхати до свого побратима. 15 травня 1903 р. Леся приїхала у Прагу. М. Кривинюк зустрів її на вокзалі, а звідти вони попрямували у його тимчасову квартиру. Якраз тоді М. Кривинюк винаймав помешкання за адресою вулиця “На Боїшті”, 12. Цей будинок зберігся до нашого часу. Неважко уявити, що саме в ньому в ту весняну ніч допізна світилося одне вікно. Забувши про втому, Леся охоче говорила зі своїм швагром про все, що хвилювало обох, жадібно вислуховувала новини, насамперед про сестру Ольгу, яка в той час, можливо, чекала світанку на тюремних нарах у холодному Петербурзі. У найскладніші

Михайло і Ольга Кривинюки

миттєвості випробувань долі Лесі Українки саме він, лицар Кривинюк, опинявся поряд з нею. В тяжкий для неї час, 23 лютого 1901 р. з Києва до Мінська виїхав М. Кривинюк, щоб допомагати Лесі в догляді за хворим С. К. Мержинським. Він багато допомагав Лесі в її творчих справах. У них була спільна праця про польську літературу, Кривинюк виступав в якості перекладача в російському журналі “Жизнь”. Коли Леся жила в Кутаїсі, то зверталась за допомогою до нього: “Прошу вас, підіть до “Вісника” у Львові і візьміть, що там належить мені за єгипетські вірші, і там же купіть для мене у складі її ті два тома “Матеріалів до Русько-української етнології”, що мають підзаголовок “Дитина в звичаях і віруваннях українського народу”. Відомо, що посилку і гроші Леся одержала. Це був останній лист, писаний до Кривинюка 11 липня 1913 р. з Кутаїсі з подякою за посилку і гроші і підпис “Ваша Леся”. Перед від’їздом у 1909 р. до Єгипту на лікування Леся з чоловіком з Телаві писали Кривинюкові: “Маєте отримати від нас посилку, щоб наші “Народні скарби” денебуть не затратились, бо там більше півтисячі мелодій”. Це матеріал етнографічної експедиції, яку Леся на свій кошт організувала у 1908 р. по збиранню кобзарських пісень і дум. Валики, на яких були записані мелодії, були відправлені до Львова Науковому товариству ім. Т. Г. Шевченка, а тексти пісень – до Кривинюка на зберігання. В листі від 13 травня 1913 р. Леся дає М. Кривинюку довіреність на договір про видання творів “Лісова пісня” і “Камінний господар”. А він дарує Лесі працю С. Єфремова “Історія українського письменства”. В листі до сестри Ольги пише Леся 5 листопада 1912 р.: “Історію” Єфремова я вже маю – з написом від Михайла – “Дорогій Лесі Косач — Квітці. Од М. Кривинюка. 11 серпня 1912”.

У Кривинюка не було легкого життя. 10 вересня 1907 р. він знову був заарештований і перебував у в’язниці до суда, який 16 січня 1908 р. таки виправдав його. Через десять років у 1917 р. був період надії на щасливе життя. На початку 20-х років він працює в Інституті української мови ВУАН. Але насправді були поневіряння, безробіття і знову політичні репресії. В 1930 р. його арештовують за безпідставним звинуваченням у ворожій діяльності в “СВУ”. Дивом йому вдалося вирватися зі сталінського котла. Та нове горе і невдачі принесла Друга світова війна. Ще 15 червня 1941 р. не віщувало ніякої біди. Кривинюк спокійно виїжджає до Москви, де мешкає Климент Квітка. Туди ж приїздить його старший син Михайло, який працював у Свердловську інженером залізничного транспорту. Син і батько разом з Москви відправились до Свердловська. Початок війни застав їх у поїзді. Син відразу пішов на фронт. А літній та хворий батько залишається у незнайомому місті самотнім. Ольга так і не дізналась про долю старшого сина і чоловіка. Вже потім родичі з’ясували, що чоловік Ольги вижив під час війни. Та сталася трагічна випадковість (але достеменно невідомо, чи була це випадковість) – 1 вересня він загинув під колесами потяга (біля залізничного полотна була його грядка з картоплею). Коли син повернувся після війни до Свердловська, то йому не вдалося віднайти батькової могили.

21 березня 1888 р. в родині Косачів народилася шоста дитина Ізидора. Як найменшу її всі любили. У поемі “Давня казка” Леся милується цим іменем:

Гордо, пишно, променисто
Золотії світять зорі,
Та не може дорівняти
Ні одна з них Ізидорі!

Леся тричі спасає їй життя. Перший раз, коли дворічна сестричка захворіла на дифтерит. Батькам лікарі сказали, що дитина не виживе. У матері стався нервовий струс і вона не могла доглядати дитину. Тоді старший брат Михайло (він був хрещеним батьком) і Леся ні на хвилину не залишали дитину, ретельно виконували всі накази лікаря і врятували Ізидору. Вдруге Леся врятувала сестру 1905 р., коли та була курсисткою в Петербурзі і захворіла на черевний тиф. Леся поїхала до сестри і поралася біля неї до повного видужання. Про третій випадок пізніше. А Ізидора була поруч з Лесею в останні дні її життя в Сурамі, вона пише: “Перед смертю вся їжа Лесі спротивилась, крім ожини. На щастя, в горах було цієї ягоди багато. Я збирала її і робила Лесі морозиво. Недарма позбавлений радощів Лукаш в “Лісовій пісні” просить, блукаючи по осінньому лісі, Долю подати йому хоч гілку з ожини. Може, Леся згадувала цю ягоду з рідних гаїв, і тому не була вона їй огидна, коли вже все їстівне втратило смак”.

Ізидора закінчила Київський політехнічний інститут, здобула спеціальність агронома. Працювала в науково-дослідних установах, викладала в сільськогосподарському інституті в Білій Церкві на Київщині. До родичів Лесі пильно приглядались ДПУ-НКВС, уважно вивчаючи їхні дії та найближче оточення. У серпні 1929 р. здійснили трус у помешканні Ольги та Ізидори, які на той час проживали разом з матір’ю в Києві. Конфіскували листування. Не наважуючись одразу оголошувати про “контрреволюційну” діяльність сестер Лесі, спочатку їм винесли своєрідне застереження, репресувавши у 1929-1930 р.р. їхніх чоловіків. А вже на початку вересня 1937 р. НКВС виніс постанову про доцільність ув’язнення в київській тюрмі Ізидори. Їй інкримінувались злочини, передбачені статтями 54-10, 54-11 Кримінального кодексу УРСР – участь у контрреволюційному націоналістичному угрупуванні та контрреволюційній діяльності. До злочинів віднесли також підтримку зв’язків з родичами за кордоном (сестра Оксана у Празі, брат Микола у Польщі, його дружина з сином у Чехії або Франції, родина дядька М. П. Драгоманова у Болгарії) – всі вони не зі своєї волі там опинилися. Доповнили обвинувачення тим, що вона є дружиною засудженого — активного учасника “Спілки Визволення України”. 10 вересня 1937 р. зробили обшук в її помешканні і арештували Ізидору. Вона навідріз відмовлялася визнати себе винною, водночас не могла заперечувати, що має родичів за кордоном, хоч і не знала про них нічого достеменно. З діяльності слідства було ясно, що керівники НКВС хочуть ізолювати Ізидору та Ольгу, чиє помешкання в Києві стало центром гуртування української інтелігенції, а потім у позасудовому порядку фізично розправитися з ними. 20 листопада 1937 р. трійка винесла рішення, в якому І. Косач обвинувачувалася в тому, що вела серед студентів київського сільгоспінституту “контрреволюційну націоналістичну діяльність”. Це було оцінено у 8 років виправно-трудових таборів і 4 лютого 1938 р. її вислали в Онезький табір. Це все відбувалося в той час, коли в країні Рад гучно відзначалося 25 років від дня смерті письменниці Лесі Українки – класика української літератури.

У 1939 р. відбулося воз’єднання західних земель з радянською Україною. Тепер втретє життя Ізидорі врятувало ім’я Лесі Українки. Восени 1939 р. представницька делегація радянської України відвідала Галичину, де відома письменниця Ольга Кобилянська поцікавилася долею сестер Лесі Українки. І було тоді незручно делегації радянських письменників сказати, що родичі її подруги поневіряються в таборах. Ізидору звільнили мовчки, але процес вивчення справи тривав майже рік. Вона повернулася до Києва на початку 1940 року. Після звільнення Ізидору і Ольгу залучили до проведення заходів, присвячених 70- літтю від дня народження Лесі Українки, які збиралися відзначати в 1941 році. Для відділу пропаганди і агітації КП(б) У важливою була їхня присутність, а не їхні спогади.

Далі буде.

30-річчя Загулівської нагороди

Богдан МЕЛЬНИЧУК,
професор, член правління і ради Чернівецького обласного об’єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка

Від заснування Літературної премії імені Дмитра Загула виповнилося торік три десятиліття. За цей час поставала й переставала присуджуватися не одна з інших літературних нагород. А та, що освячена іменем вихідця із села Мілієве на Вижниччині, продовжує жити завдяки двом засновникам – Чернівецькій організації Національної спілки письменників України, а надто місцевій – сільській та районній – вижницькій владі. Навіть екстремальні обставини, пов’язані з ковідом, не перервали благородну щорічну традицію вручення Загулівської премії.

Відбулося воно наприкінці грудня в стінах школи, що носить ім’я Дмитра Загула, правда, без велелюддя, але з повним дотриманням ритуалу. Цього разу премія вручалася двом буковинським педагогам – учительці української мови та літератури Міліївської ЗОШ І-ІІІ ступенів Любові Іванівні Гафюк та викладачці кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Юлії Павлівні Прокопчук.

Перша з них, Л. Гафюк, викладає в рідній школі 27 років, має кваліфікаційний рівень “спеціаліст вищої категорії” та педагогічне звання “старший учитель”. Серед її вихованців – призери ІІ етапу всеукраїнських учнівських олімпіад і Міжнародного конкурсу знавців української мови імені Петра Яцика та Міжнародного мовно-літературного конкурсу імені Тараса Шевченка. Щороку вчителька проводить тижні рідної мови, декади української літератури, Шевченківський тиждень, свято вручення літературної премії імені Дмитра Загула, декади методичної роботи. Зокрема, на методичному об’єднанні вчителів історії та української мови і літератури Вижницької ОТГ презентувала доповідь “Мілієве у творчості Д. Загула”. Любов до отчого краю та рідної літератури виховують серед учнів її уроки на тему “Поезія Дмитра Загула та ін.”.

Юлія Прокопчук зацікавилася творчою спадщиною Д. Загула ще в студентські роки. Вільно володіючи німецькою мовою, написала й успішно захистила магістерську роботу про переклади Д. Загула німецьких поетів-романтиків. А здобувши дипломи з відзнакою магістра-філолога зі спеціальностей “Українська мова і література” та “Німецька мова та література”, продовжила дослідження та популяризацію життя і творчості письменника, що вилилося в низку статей, блискучий захист кандидатської дисертації і підготовку до друку монографії “Дмитро Загул – літературознавець і перекладач”, яка вийшла торішнього листопада в чернівецькому видавництві “Букрек”.

Працюючи над дослідженням літературознавчого та перекладацького доробку Д. Загула, Ю. Прокопчук віднайшла чимало фактів, які стосуються його гімназійного життя, співпраці з газетами “Буковина”, “Нова Буковина”, “Народний голос”, перших і наступних публікацій, літературного оточення, а особливо збірки “Мара” (1919), один із небагатьох уцілілих примірників якої їй вдалося віднайти. Тут безпощадно затавровано більшовицьке ставлення до України:

Ти кажеш: брат
З-за дужих грат? –
Я скажу: кат
І хам!

Особливо слід відзначити розшукану дослідницею в Центральному державному архіві громадських об’єднань України кримінальну справу, заведену на Д. Загула слугами сталінського режиму. Її матеріали дозволили встановити або уточнити чимало фактів із життя і творчості письменника з Буковини.

Розповів про все це та вручив дипломи новим лауреатам Загулівської премії незмінний голова конкурсної комісії з її присудження, почесний житель Мілієвого, автор цих рядків, а грошову винагороду – голова Вижницької міської ради Олексій Чепіль. Нагороджених привітали голова Чернівецької організації Національної спілки письменників України Василь Джуран, староста села Мілієва Володимир Гафюк, голова Вижницького районного об’єднання Товариства “Просвіта” імені Т. Шевченка Дмитро Никифоряк, очільник клубу творчої інтелігенції Вижниччини, головний редактор журналу “Німчич” Віктор Максимчук, професор Чернівецького університету, член НСПУ Володимир Антофійчук, міліївські педагоги та учні, в чиєму виконанні прозвучали поезії Д. Загула та пісні на його слова.

Учасники врочистого відзначення 30-літнього ювілею заснування Літературної премії імені Дмитра Загула поклали квіти до його пам’ятника роботи чернівецького скульптора Володимира Гамаля, відвідали Загулівську музейну кімнату. Цього разу вона збагатилася на кілька виданих чернівецьким “Букреком” книг. Серед них – текст відкритої лекції В. Антофійчука, прочитаної 5 червня 2020 року в Чернівецькому університеті на тему “Біблійний інтертекст у поезії Дмитра Загула” і виданої наприкінці того ж року під назвою “На арфі Господній...” з додатком маловідомих творів Д. Загула, в тому числі збірки “Мара”. Інше подароване видання – забута проза й поезія Загулового краянина, члена літературної організації “Західна Україна”, якого також спіткала смерть у сибірських мерзлотах, Сергія Канюка з титулом “Твори” (2020). Їх віднайшла в періодиці та в архівах, додавши низку рідкісних фотографій, докладну передмову і коментарі, кандидатка філологічних наук Ольга Меленчук. А третя книга – біобібліографічний покажчик “Богдан Мельничук”, де серед двох із чимось тисяч позицій подаються бібліографічні описи 55 матеріалів, пов’язаних із постаттю Дмитра Загула.

Не забула Буковина свого вірного сина в рік 130-ліття від його народження.

Орач літературної ниви: до 96-річчя Петра Ротача

Галина ПУСТОВГАР,
м. Полтава

Я йшов між чорної злоби.
Круті, круті дороги слались,
Обіч хилилися раби,
А горді зрідка зустрічались.
П. Ротач

Він казав про себе: я рядовий працівник культури. Скромний чоловік із негучним голосом, він спростував поширену думку, що “один у полі не воїн”. І прожив життя типового українського інтелігента – не завдяки, а всупереч.

24 січня 1925 року на хуторі Каленівщина на Роменщині народився майбутній поет, прозаїк, літературознавець, енциклопедист, перекладач Петро Ротач. Любов до України йому прищепив батько. Той читав малим дітям наніч Шевченкового “Кобзаря”. Пізніше з цієї любові виникне бажання досліджувати життя Шевченка, його зв’язки з Полтавщиною.

За мірками радянської системи Петро Ротач був тричі неблагонадійним: походив із розкуркуленої родини, в 42-му потрапив як остарбайтер до Німеччини, де за кілька років налагодив зв’язки із українським патріотичним рухом. Тоді ж за кордоном вийшла друком його повість про Голодомор 1932-33 рр., який ще дитиною бачив на власні очі.

Тож, коли під впливом патріотичних почуттів Ротач повернувся на Батьківщину, одразу потрапив під пильний нагляд КДБ. Виникли перешкоди для здобуття вищої освіти, і лише в 1949-му вдалося вступити до Полтавського педагогічного інституту. Тут і познайомився з майбутньою дружиною, з якою потім пройшов усе життя.

Подружжя винаймало квартиру 10 років. За цей час Петру Петровичу довелося працювати службовцем, радіожурналістом, шкільним бібліотекарем, учителем мови і літератури. Згодом отримали власне помешкання по вул. Жовтневій, де прожили довгий час у двох кімнатках разом із сином та мамою. А ще ділили житлоплощу.. із книгами. “Книги були пристрастю Петра Петровича, — згадувала дружина Алла Олександрівна, — Першим нашим придбанням стала... книжкова шафа. Потім таких шаф стало аж п’ять, але і їх не вистачало”.

Наприкінці 50-х Петро Ротач почав укладати бібліографічний словник “Літературна Полтавщина”, де вперше увів у науковий обіг біографії репресованих земляків-письменників, загалом 577 статей-персоналій. Обходячи заборони, друкувався в українських та російських виданнях, часописах закордону. Проте тоді навіть словники не були поза політикою. Через об’єктивність у наукових дослідженнях і свою чітку громадянську позицію Петро Ротач в роки застою надовго потрапив у велику немилість до тоталітарної системи – аж до цькування в пресі та заборони друку в місцевих виданнях.

“Щомісяця викликали в КГБ, схиляли до співпраці з органами. Обіцяли взамін зняти заборону друкуватися. Я відповів: нехай краще інші стежать за мною, аніж я за кимось”, — напише у своїх спогадах Петро Петрович.

Моральний тиск, таємне стеження, перегляд листів, прослуховування телефонних розмов – все це продовжувалося навіть у 80-х роках, в часи так званої горбачовської перебудови. Але Петро Ротач вперто орав свою літературну ниву. Робочий стіл він перетворив на поле битви за українську справу. Всі відзначали його дивовижну працездатність. “Міг просидіти за роботою увесь день. Якщо обізвешся до нього в якійсь потребі, завжди зітхав: “Я ж тільки почав працювати!” Не помічав часу, і водночас боявся його гаяти”, — розповідала Алла Олександрівна.

Кожна його робота – це неоціненний скарб для вчителів, бібліотекарів та просто шанувальників рідного слова. Він уклав літературний календар “Колоски з літературної ниви” — 131 розповідь про письменників розміщено за річним календарним циклом. “Розвіяні по чужині: полтавці на еміграції” — дослідження творчого шляху письменників, що вимушено залишили підсовєтську Україну. Він є автором близько трьох тисяч статей в енциклопедичних виданнях, двадцяти п’яти книжок. Але працею свого життя Петро Ротач вважав Полтавську Шевченкіану (сам він називав її спробою крайової шевченківської енциклопедії). Над виданнями такого об’єму працюють інститути. Він же впорався із цим завданням один. Починаючи з 60-х років Ротач прискіпливо збирав та впорядковував відомості про перебування Тараса Шевченка в Полтавській губернії, місця, які він відвідував, людей, із якими спілкувався, про митців і мистецькі колективи, що торкалися шевченківської тематики у творчості тощо. Ретельно зіставляв і перевіряв усі факти, і навіть науковці визнавали – відомості, наведені Ротачем – достовірні. Перші уривки “Шевченкіани” з’являлися у часописі “Добромисл” ще на початку 90-х. Звернути ж увагу влади на цей проєкт вдалося лише у 2007-2010 рр. Тоді видання обох томів профінансувало Управління інформаційної та внутрішньої політики Полтавської ОДА. На жаль, автор устиг побачити тільки сигнальний примірник першого тому. Завершити справу він заповів ініціатору видавничого проєкту Ганні Грибан, і це моральне зобов’язання вдалося виконати у 2012-му. Чимало праці до видання книги доклали відомий архівіст Тарас Пустовіт, дружина автора Алла Олександрівна, син Олександр. Про обсяг роботи говорить хоча б кількість статей, що увійшли до другого тому — майже півтори тисячі. Енциклопедія набула розголосу, її високо оцінили в Національному заповіднику “Батьківщина Тараса Шевченка” та в кімнаті-музеї поета у Петербурзі, де книга стоїть в експозиції на чільному місці. Саме праця Ротача засвідчує, що зв’язки Тараса з Полтавщиною були міцнішими, ніж з іншими куточками України. Тут поет перебував у 1843-46 роках, завітав і після повернення із заслання, вже 1859. За цей час відвідав 120 тутешніх міст, містечок, сіл та хуторів, що відобразив у своїх творах. Саме на Полтавщині Кобзарем були написані такі визначальні речі, як “І мертвим, і живим...”, містерія “Великий льох”, “Розрита могила”, “Холодний Яр”, поема “Кавказ”, “Псалми Давидові”, “Наймичка” та ін. Ротачеві ми завдячуємо і збереженню унікальної природної пам’ятки – шевченкового дуба в Полтаві на Павленках.

Одним із псевдонімів подвижника був Петро Самотній. Проте, коли одні відверталися і цькували, інших приваблювало внутрішнє світло Ротача – до нього горнулися викладачі полтавських вишів, обдаровані студенти, молоді краєзнавці, науковці. Вони й досі вважають знайомство з ним за дарунок долі. Чимало приятелів Ротач мав серед письменників. Найближчими друзями вважав Феодосія Рогового і Григора Тютюнника, листувався з Ганною Черінь, Яром Славутичем, Дмитром Нитченком, Качуровським...

Червневого дня 2007 його відспівували у недобудованому Свято-Успенському кафедральному соборі. І раптом стало зрозумілим: Петро Самотній насправді не був самотнім. Пошанувати земляка зійшлося чимало однодумців, вони ж і продовжують його справу.

Звісно, постать гідна того, щоб назвати його іменем вулицю чи науковий заклад. 14 жовтня 2009, в день Покрови, на фасаді будинку в Полтаві, де Петро Ротач прожив 45 років, відкрили пам’ятну дошку. У 2018-му Полтавська обласна рада заснувала Премію імені Петра Ротача. Проте по собі він залишив нерукотворний пам’ятник – щире слово.

“До нас говорять тисячоліття народного досвіду і нашої національної культури”.

Книга про обрядовий фольклор гуцулів

Нестор МИЗАК,
доктор історичних наук,
професор, м. Чернівці

Григорук Аделя. Етнологія Гуцульщини: фольклор і обрядовість. — Львів: Растр-7, 2020. — 252с., іл.

Українська усна народна творчість та пов’язана з нею обрядовість неповторно та всебічно відображають світогляд нашого народу. Пройшовши тривалий шлях розвитку і набувши високохудожньої форми, фольклор достатньо повно репрезентує національну ментальність українців, що підтверджують фундаментальні дослідження з цієї проблеми.

Український фольклор оригінальний тим, що він позначений яскравими етнографічними особливостями географічних регіонів держави — Бойківщини, Полісся, Покуття, Слобожанщини, Поділля, Гуцульщини, адже зумовлений побутом, укладом життя, природними умовами, економікою та історично сформованими традиціями цих місцевостей.

Фольклор та обрядовість жителів Карпат, що є вагомою компонентою української народної творчості, гармонійно вписується в загальнонаціональну традицію. Вивченню цього феномену й присвячена книга Аделі Григорук “Етнологія Гуцульщини: фольклор і обрядовість”.

Актуальність цього видання насамперед у тому, що в умовах нестримної глобалізації, трансформаційності навколишнього світу для кожної людини зростає необхідність пізнати автентичну культуру власного народу, сформувати позитивну аксіологію свого національного простору і навчитись інтегруватися в світовий духовний простір у такий спосіб, щоб не втратити при цьому власних коренів, ідентичності, традицій.

Спираючись на засади поліфункціональності та варіативності фольклору, авторка акцентує увагу на етнологічному аспекті. Таке спрямування праці відчувається вже в розділі, який висвітлює загальнотеоретичну тематику, де порушуються питання суті фольклору, історичної еволюції його складових, особливостей жанрової системи, специфіки побутування та ін.

Книга Аделі Григорук розглядає фольклор як важливу сторону духовної культури гуцулів, аналізує обрядову пісенність, в тому числі календарно-обрядові пісні зимового, весняного, літнього циклів з їх широкою тематикою, сімейну обрядовість на Гуцульщині.

Важливим є розділ, в якому розглядається прозовий фольклор у його жанровому розмаїтті — казки, легенди і перекази, народні молитви, анекдоти, загадки, прислів’я та приказки.

Аналіз конкретних тематичних груп, мотивів, жанрів має в своїй основі принципи історизму й дає уявлення про динаміку фольклорного процесу, закономірності художньо-стильових та змістових змін у ньому.

Авторка зупиняється на з’ясуванні таких понять, як “обряд”, “обрядовість”, “обрядова поезія”, “сімейно-обрядові пісні”, “полонинські пісні”, “ритуал” та інших, не менш важливих моментах, які мають тісні зв’язки із фольклором, а для їх повнішого засвоєння учнями та студентами подає в посібнику “Короткий словник літературознавчих та народознавчих термінів”.

Цілком закономірно Аделя Григорук ставить у пряму залежність календарно-обрядовий комплекс від циклічності господарських робіт на Гуцульщині, простежує поетику трудової та весільної пісенності.

Авторка пропонує до розгляду користувачам цього видання й гуцульську народну хореографію, адже народний танець завжди був дуже важливим у традиційній культурі мешканців Карпат. Справедливо наголошуючи на генетичній спорідненості гуцульських танців із загальноукраїнським танцювальним фольклором, авторка зазначає, що народні танці цього регіону мають свої характерні особливості, зберегли прадавню архаїку, ритуальне значення. В мелодіях, жестах, рухах проглядаються глибокі пласти давньої культури, світоглядні уявлення, архаїчне обрядодійство. Вони є суттєвим виявом самобутніх національних рис, етнічної української ідентичності.

Аналіз календарно-обрядових, сімейно-обрядових, позаобрядових розважальних танців дає повне уявлення про цей унікальний скарб гуцульської культури, який варто зберігати і примножувати. Тому логічною є розповідь про сценічне життя народних гуцульських танців та самодіяльні дитячі хореографічні колективи, які продовжують життя цього виду народного мистецтва.

Характерною особливістю посібника є його максимальна наповненість потрібною інформацією, розгляд фольклорних явищ в їх історичній змінності, широке посилання на найавторитетніші джерела, що надзвичайно потрібне для цього виду навчальної літератури.

Книга Аделі Григорук цінна ґрунтовним викладом сучасного стану фольклору та обрядовості Гуцульщини, однак важливе її значення ще й у тому, що авторка пропонує методичний інструментарій засвоєння матеріалу здобувачами освіти: після кожного розділу подаються запитання і завдання за змістом висвітленого матеріалу, які сформульовані так, щоб забезпечити ефективне опрацювання учнем/студентом навчального матеріалу в процесі самостійної роботи. Багато завдань мають пошуково-дослідницький характер і спрямовані на формування в шкільної та студентської молоді навичок наукової праці. Розділ “ Методичні рекомендації щодо вивчення курсу” містить тематику й плани міжпредметних семінарських занять із зазначеною літературою та методичні поради щодо їх проведення, пам’ятки, як готувати повідомлення, реферат, доповідь, як записувати й паспортизувати фольклорні твори.

А. Г. Григорук сама зібрала та систематизувала значну кількість зразків фольклору усіх частин гуцульської етнографічної території України – галицької, буковинської та закарпатської, а також румунської Мараморощини. Багато творів подаються із записів відомих учених-фольклористів та сучасних збирачів.

Ретельно і з належною повнотою підібрано фрагменти з найбільш яскравих, що заслуговують на увагу фольклорних текстів як давнього, архаїчного походження, так і створених у наш час.

Необхідно відзначити ще одну особливість рецензованого посібника: теоретичний виклад матеріалу в ньому опирається на значну за кількістю добірку фольклорних творів, що є мовби поєднанням підручника із хрестоматією. За умови відсутності хрестоматій з локального фольклору такий виклад виглядає цілком умотивованим і заслуговує на увагу.

Вважаємо, що мета книги Аделі Григорук — пройти разом із читачем історично тривалим шляхом становлення надзвичайно оригінального пласта народної культури, його сьогоднішнього побутування на Гуцульщині — досягнута. Найпершими, хто прочитає її, будуть, безумовно, учні та студенти, яким вона безпосередньо адресована. Однак це дослідження, звісно ж, не оминуть увагою любителі гуцульського фольклору, вчителі, вихователі, щирі приятелі яскравої та самобутньої Гуцульщини — вічнозеленої галузки нашого українського дерева роду.

Поетичне прочитання національного звичаю

Олексій ВЕРТІЙ,
доктор філологічних наук, м. Суми

Василь Голобородько. Загадки п’ятьох дівочих рушників. – Київ, ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2019. – 100 с.

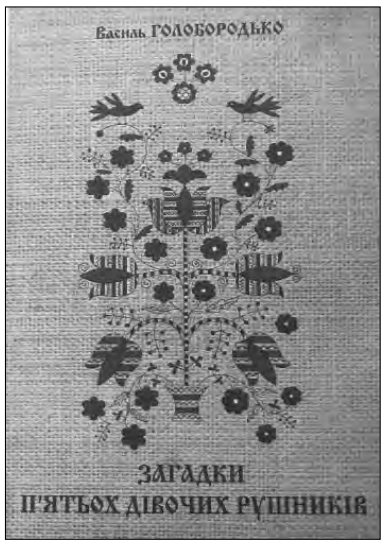

Прочитавши книжку В. Голобородька хтось може сказати, що таких дівочих рушників, про які йдеться в ній, у нас немає і не було ніколи, що ані Ганна Собачко-Шостак, ані Параска Хома, Катерина Білокур та Марія Приймаченко ніколи не вкладали такого змісту у свої роботи, про які пише автор. Звичайно, поет добре розумів і розуміє, що навряд чи Ганна Собачко-Шостак у своїй картині “Квіти у вінку”, малюючи дівочий образ, говорила про першу у житті дівчини місячку тощо, а звір у роботі Марії Приймаченко “Чорний звір” лякає, застерігаючи дівчину від втрати своєї незайманості. Але його поетична уява сягає таких глибинних шарів народного світогляду, які є не просто відтворенням багатовікового досвіду нашого народу, створених ним національних духовних цінностей, а й подальшим розвитком, поверненням їх в національну свідомість нині сущих і прийдешніх поколінь. До того ж, своєю поетичною уявою В. Голобородько звів усе те в єдине, цілком природне, цілісне утворення, довівши його життєздатність упродовж тисячоліть.

Як же тоді бути з таким прочитанням В. Голобородьком нашого національного Звичаю? Як поєднати його з нашою сучасністю та уявою поета? Відповідь на ці запитання дуже проста: В. Голобородько сприймає, пізнає і потрактовує світ метафорично. Завдяки цьому усі складові цього світу гармонійно доповнюють і розвивають одна одну — і таким чином творять цілісну, правдиву, довершену картину національного світу і української людини в ньому, тобто, як говорить він, Звичаю.

У чому ж виявляються суть та закономірності становлення і розвиту цього Звичаю?

Загадки п’ятьох дівочих рушників та їхні відгадки – то крок за кроком пізнання, осмислення та усвідомлення їхнього значення в духовному поступуванні української нації, у формуванні морально-етичного змісту національного укладу повсякденного життя нашого народу.

Зміст (у потрактуванні В. Голобородька – план змісту) чорної та червоної барв автор виводить з єдності двох – фізіологічного (настання першої місячки) та морально-етичного (звичаєвого) – складників, тобто актуалізованої незайманості того, “що найкрасивіше за все на світі”. Тому й вишитий на рушникові Ганни Собачко-Шостак вінок із квітів, у якому гармонійно поєднано фізіологічне і морально-етичне начала – чорне і червоне – “найкрасивіше за все на світі”, адже символізує дівочу чистоту і непорочність, вірність дівчини національному Звичаю, в якому гармонійно поєднуються і перша в житті місячна, і “дівоча незайманість”, і “червець у первісній цілісності і повноті” і “дівоча незайманість”, і чорна земля, найтіснішим чином пов’язана із вишитими квітами, бо ж усе те – святість, тому й “найкрасивіше за все на світі” і становить сутність традиційно-звичаєвого світу української національної духовності. Закоріненість у цей світ розгортається на рушниках, вишитих за картинами Параски Хоми, Катерини Білокур, Марії Приймаченко творить цілісну картину морально-етичних та психологічних випробувань дівчини, її вірність національному Звичаю аж до настання весільної комори. Земля, вінок, квіти, колос в такому разі становлять ті складові, які визначають сутність змісту зображеного (за В. Голобородьком – план вираження) на дівочих рушниках, відтак і природу світу, в якому відбуваються оті морально-етичні та психологічні випробування дівчини.

В народних віруваннях земля є святою, вона – мати, народила нас, вона годувальниця. Тому у поезіях В. Голобородька земля – “загадка дівочого дівоцтва” і поєднання чорної та червоної барв у плані вираження найтіснішим чином пов’язується з “актуалізацією за Звичаєм”, тобто настанням статевої зрілості, яка оберігається дівчиною як те, “що найкрасивіше за все на світі”. Як бачимо, дівоча незайманість – це свого роду священнодіяння, чистота, благородство, які обожнюють дівчину як обожнюється й земля, яка народила нас. Відтак, проєкція В. Голобородьком народного світосприйняття, світорозуміння, світовираження та світопотрактування в повсякденні на свідомість та життя дівчини і життя оточення, в якому вона живе, набирає особливого соціального та суспільного значення. У наслідку фізичні особливості дорослої дівчини переходять у явища народної культури, а “вишивка на рушнику також свідчить про те, що дівчина знає про Звичай і дотримуватиметься його вимог у своєму житті” (с.93), про що також нагадує п’ятий рушник, вишитий за картиною Марії Приймаченко “Чорний звір”. Звір же бо той обтулений намальованими квітами, він дикий і хижий, його потрібно остерігатися як потрібно остерігатися втрати незайманості до обрядової весільної комори.

Винятково важливе значення у книзі має і слово “Від автора”. В. Голобородько розшифровує і коментує в ньому метафоричне значення кольорів та інших деталей дівочих рушників, робить відповідні узагальнення і висновки, що робить доступним і зрозумілим зміст книги, особливостей світобачення, світорозуміння і світопотрактування автором українського світу загалом. Звичаю — для збереження та розвитку нашої національної культури сучасними поколіннями українців, особливо за обставин урбанізації, насаджування космополітизму та винародовлення суспільства під впливом сучасних глобалізаційних процесів. Свіжим, новаторським, злободенним і переконливим підтвердженням сказаного вище є й інший висновок дослідника. “Можна припустити, – пише В.Голобородько, – що велика (ніби надмірна із сучасного, модерного погляду) увага до ніби такої незначної особливости дівочого організму, якою є дівоча незайманість, черчичок (гімен) червець, і дозволила у давнину первісному, ще тваринному, стаду із невпорядкованими сексуальними стосунками, проміскуїтетом перетворитися на людську спільноту, де такі стосунки були б упорядковані та дотримані, щоб соціум знову не перетворився на тваринне стадо” (с.94). Отож дослухаймося голосу поета, адже ним до нас говорять тисячоліття народного досвіду і нашої національної культури, нехтувати яким не маємо жодного права, який маємо зберігати і примножувати.

Анатолій ПАХОМОВ: «Наші звичаї і обряди житимуть віками»

Понад тридцять років тому в репертуарі Київського академічного театру українського фольклору “Берегиня” з’явилася концертна програма “Животоки”. А нещодавно тут дали нове життя цій програмі, визначивши цього разу її жанр як етношоу. Учасник обох програм – один з провідних акторів театру, заслужений артист України Анатолій Пахомов. Сьогодні пан Анатолій – гість “СП”.

— Напевне перед тим як почати працювати в “Берегині” Ви мали досвід роботи в інших музичних колективах?

— Кілька років працював у Поліському державному ансамблі пісні і танцю “Льонок”. Неодноразово виступали у Краснодарі. Після одного з наших виступів художній керівник Кубанського козачого хору Віктор Захарченко запросив мене і ще двох солістів “Льонка” до свого колективу. Почав вчити репертуар хору, став освоювати бандуру. Але життя вносить свої корективи.

8 березня 1989 року разом зі своєю кумою Антоніною Коломієць потрапив до Жовтневого палацу (нині Міжнародний центр культури та мистецтв) на концерт “Берегині”. До цього чув про цей колектив, але був просто вражений тим, що побачив на сцені. Це було нове слово в українському мистецтві. “От би тут працювати”, – подумав я. Антоніна немов почула мої думки і запропонувала разом пройти прослуховування. Невдовзі ми стали солістами “Берегині”. Зізнаюся чесно, що відтоді рідше став ходити до інституту культури, в якому тоді навчався, ніж до “Берегині”, а про Кубанський козачий хор навіть забув. Тоді тут працювали колоритні постаті: Степан Школьний, Володимир Білецький, який створював народні сцени, що мене тоді найбільше зворушували, неперевершена майстерка заспівів Марія Присяжнюк, Надія Буравська, що й донині працює в театрі, багаторічний художній керівник “Берегині” Микола Буравський, а ще Григорій Тарнавський, який раніше працював на радіо та в Капелі бандуристів, мав незвичайний тембр голосу. Для мене, тоді ще студента, була велика честь виступати на сцені поруч з такими талановитими людьми.

Репетиції проводили у Кончі-Заспі поблизу Києва. Саме там відбувся перший концерт “Берегині” за моєю участю 1 квітня 1990 року. Більшість концертів тоді були виїзними. Виступали на літніх майданчиках або в клубах. Бабусі сходилися за годину-півтори до концерту. Дивимося в залу, а там вже сидять білі хусточки. Ці літні жінки приносили з собою сорочки і дарували артистам. Отож, костюми у нас тоді були автентичні. А сьогодні, які б не були вправні майстрині, вони не можуть повторити тих візерунків, що тоді були на наших сорочках.

Колектив поступово зростав кількісно і творчо. Коли я прийшов, то була лише одна танцювальна пара, поступово збільшили їхню кількість до шести. З’явився свій оркестр. Постійно створювали нові програми. Однією з основних довгий час були “Животоки”, до якої входили обжинки, вечорниці, козацький блок. Але як і в людині, у будь-якої програми чи вистави – свій вік. Поступово “Животоки” відійшли.

Дуже люблю виконувати складні пісні, твори історичної тематики. Кожна програма дорога по своєму. Але найбільше запам’яталися програми “Славні хлопці, запорожці”, “Гайдамаки”, а також та, яку створили на поезію Тараса Шевченка.

— А чому в театрі вирішили поновити цю програму?

— Як кажуть: “Нове – це добре забуте старе”. Впевнений, що звичаї, традиції, обряди нашого народу житимуть віками. Це код нашої нації. Режисер-постановник вистави Тетяна Матасова добре знає свою справу, любить все українське. А над музичною частиною працював народний артист України Микола Буравський. Увійшли деякі твори з попередньої постановки, але в цілому це вже нова програма. Як і раніше, взяли фольклорний матеріал. Але цього разу немає оркестру, все виконуємо акапельно. Артисти грають на оригінальних музичних інструментах. Думаю, з цими непростими завданнями ми добре впоралися.

Працювали багато, особливо перед здачею. Репетиції тривали по 12 годин на добу, без вихідних. Було важко, але ми знали, що лише так можна досягти успіху. Нова постановка осучаснена. У попередній була манера виконання як у наших дідусів-бабусь, а зараз – нова режисерська подача, стилізовані костюми. До речі, молоді більш подобається саме новий варіант.

Починаємо з веснянок, потім – обжинки, коли виконуємо пісню “Ми хлопці-косарі”, одночасно граємо на косі, пляшках та інших побутових інструментах. А в осінньому блоці є зворушлива сцена – показуємо Голодомор, у цей час в самих артистів мурашки бігають по тілу. Спеціально для цієї програми записали пісню “Ой у полі криниченька” у виконанні дев’яностолітньої киянки, що мешкає на Петрівці.

— Що вплинуло на Ваш вибір професії?

— Пригадую, як мені було 4-5 років. У діда було шестеро дочок і три сини. У свята разом з онуками всі збиралися в його хаті. На стіні в дідовій оселі висів судник (шафа для посуду). З цієї шафи виймали посуд та перегородки і зачиняли мене там. Потім тітка відкривала шафу, а я вітався та оголошував: “Виступає поліський хор, пісня “Несе Галя воду”. Солісти Лісова Надя і Лісовий Толік”. Ми співали. Назавжди запам’ятав ці вечори.

Дідусь міг співати цілий день поки порався по господарству. І ці пісні не повторювались. Бувало так, що за цілий день я міг почути тільки 3-4 знайомих пісні. Шкодую, що тоді не було у нас диктофонів. Зараз це був би унікальний матеріал.

Ще один дитячий спогад, як довелося у школі бути Дідом Морозом. Одягли на мене пальто, зверху халат, а ще шапка, валянки. Поставили біля грубки. З мене вже піт стікає, а Снігурці байдуже, вона у легкому платтячку *(усміхається)*. Вже згодом багато років грав у “Берегині” Діда Мороза, а зараз – Миколая.

У школі був в агітбригаді, виступали в районі, їздили до Житомира. Батьки теж добре співали, але мій вибір не відразу сприйняли. “Навіщо це тобі, – казав тато, – їдь до Рогачева, вступай на зоотехніка, матимеш професію. А що візьмеш з того клубу”. Однак я вирішив по-своєму. Вступив до культурно-освітнього училища, відтоді на все життя пов’язаний з мистецтвом.

— Напевне доводилося бувати на гастролях?

— Раніше їздили багато. Бувало щойно приїздили, а за кілька днів їхали знову. Часто виступали за кордоном. Легше перерахувати ті країни, де не були, ніж ті, де побували. Брали участь у багатьох міжнародних конкурсах, часто здобували перемоги. Конкуренцію нам могли скласти лише грузинські артисти, які чудово співають і танцюють.

Три рази побували в Голландії. Там на радіо кожної неділі з 14 до 16 йде передача, де представляють зарубіжні колективи, які гастролюють у цій країні. Запросили й нас. Зазвичай у таких студіях тиша, чудова акустика, а тут було все по-іншому. Ця студія представляла собою велике кафе, де було багато людей, стояв гамір, а в кінці – невелика сцена, столик і четверо ведучих. Напроти кожного з них стояв мікрофон. А серед гостей – колективи з Африки, Латинської Америки, Скандинавії.

Чую, почали говорити про нас. Поки розповідали про “Берегиню” потрібно було вийти на сцену. Нас було дев’ять чоловік. Як заспівали розлогу полтавську пісню, відразу запанувала тиша, всі присутні повернулися до нас, а ведучі просто заклякли від здивування. Ми зуміли здивувати Європу і дивували її багато разів. Так само було і в Північній Кореї, Африці. Зізнаюся, що в багатьох країнах публіка приймала нас навіть краще, ніж в Україні.

— Чи бувало, що забували текст?

— Так, і багато разів. Особливо коли програма ще нова. Інколи виконували не ті номери, що оголошували, але завжди знаходили вихід із ситуації. Бували й інші нестандартні випадки. Під час гастролей часто доводилося виходити, як кажуть, “з корабля на бал”. Одного разу в Голландії їхали своїм автобусом, заблукали, запізнилися. Після концерту нам подарували по невеликому годиннику, аби більше не спізнювалися.

— Нещодавно репертуар театру поповнили вистави “Тіні забутих предків” і “Конотопська відьма”. Напевне вони значно відрізняються від попередніх постановок?

— “Тіні забутих предків” належить саме до тих серйозних вистав, які я люблю. Ми раніше не робили нічого схожого. Готувалися довго, працювали багато над текстом, інтонаціями, пластикою. У мене дві ролі – Чугайстра і Ватага. Ролі різні. Ватаг живе в горах, людей майже не бачить. Аби зрозуміти образ, потрібно було пропустити його через себе. Якщо цей персонаж людина, то Чугайстер – нечиста сила, посередник між мавками і людьми. Ролі невеликі, але дуже цікаві.

“Конотопська відьма” теж надзвичайно подобається. Це класика українського театру. Хоча мій герой пів вистави лежить у ящику і вилазить з нього лише в кінці першої дії, навіть болять боки *(сміється)*, але роль цікава. У виставі активно задіяні світло і звук. Зараз у нас з’явилися кращі технічні можливості, і це радує.

— Нині театр готує виставу “Ханума”. Що можете про неї розповісти?

— Тривають репетиції. Я гратиму купця. Це вистава про грузинів. Намагаюся показати кавказький характер, передати грузинський акцент. Над виставою працює режисер-постановник Михайло Фіщенко. Працюємо з ним вперше. Під час такої роботи відбувається взаємообмін між акторами і постановником, а це надзвичайно важливо. Це буде весела вистава, а сьогодні люди як ніколи потребують позитиву. Думаю, що нам вдасться підняти їм настрій. Прем’єру заплановано на 14 лютого.

— Як проводите вільний час?

— Коли був молодим, то захоплювався волейболом. Останніх п’ять років будую хату. Маю город, працюю на ньому з ранньої весни до пізньої осені. Саджу дерева. Минулого року з братом посадив кедри і фісташки. Маю власні овочі, кавуни, дині. А три роки тому зробив на городі копанку, завів карасів. Чим стаю старшим, тим більше тягне до землі. Саме робота на ній допомагала пережити карантинні обмеження восени та влітку.

На своєму життєвому шляху зустрів багато цікавих людей. Під час навчання в інституті культури познайомився з Станіславом Павлюченком, який керував Ансамблем пісні і танцю прикордонних військ України та оркестром Хору імені Григорія Верьовки, мав феноменальну пам’ять. Були зведені репетиції з оркестром і хором. Після цього він проводив аналіз творів, що виконувалися. Таке ніколи не забувається.

Вже давно моїм кумиром став народний артист України, лауреат Шевченківської премії Федір Стригун, який знімався у кіно разом з Іваном Миколайчуком. Позаминулого року наш театр брав участь у конкурсі, що відбувався в Тернополі. Авторитетне журі очолював Федір Миколайович. Був вражений, як ця людина вміє грамотно, розважливо говорити, а ще більш тим, що його слова були проникнуті щирою любов’ю до українського театру, всього українського мистецтва. Таких людей потрібно частіше слухати, в них є чому вчитися. Ще раз був вражений, цього разу неприємно, коли дізнався, що Федора Стригуна звільнили з посади головного режисера Львівського національного театру імені Марії Заньковецької. Шкода...

Ще раз хотів би згадати про нашу молоду режисерку Тетяну Матасову. Приємно, що цією справою займається молодь, а це значить, що наша пісня “Не вмре, не загине”. А відколи Ільїна Генсіцька стала очільницею нашого театру, “Берегиня” немов отримала нове дихання.

Спілкувався
Едуард ОВЧАРЕНКО

“Витворити дивовижно креативну атмосферу, в якій комфортно усім”.

«Віртуози фолку» — всеукраїнський фестиваль чекає на гостей

Петро АНДРІЙЧУК,
заслужений працівник культури України, професор КНУКіМ

Всеукраїнський Київ-етно-мюзік-фест “Віртуози фолку” стрімко увірвався в культурний простір України і за три роки став явищем у царині національного мистецтва. Ця мистецька імпреза через своє горнило пропустила вже доволі багато виконавців, які у творчості ґрунтуються на українському народному мелосі в усіх його можливих проявах. Зокрема – і з Полтавщини, як от народний фольклорний гурт “Коралі” із смт. Новооржицьке чи гурт “Теорія Інших” із Гадяча. А ще – народні майстри Юрій Фединський (бандурист, композитор, майстер з виготовлення музичних інструментів) із села Крячківка неподалік Пирятина, хорольська вишивальниця Валентина Журавська, а також дві Тетяни Ваценко із Полтави, мама та донька, які вражали гостей фестивалю своїми витинанками та виробами із бісеру.

Воістину це подиву гідне! Адже у нинішньому бурхливому світі, переповненому помпезними шоу із щедрими спонсорами та нав’язливою рекламою, свої могутні крила розпрямило *українське народне музичне мистецтво*, яке невігласи з радіо та телебачення нарекли “не формат”.

Щораз окрасою стають безпосередні носії автентичних традицій, яких, на жаль, з кожним роком меншає. Їхню роль важко переоцінити, адже це обереги кореневої системи прабатьківської культури, з якої проростають і фольклористичні гурти (сутністю яких є дослідження та відтворення давньої піснетворчості), і різні рівні опрацювання у так званому народно-сценічному мистецтві, і академічне мистецтво, і модерн, і, насамкінець, найсміливіші експериментальні форми творчості...

“Віртуози фолку” – фестиваль всеохопний. Тут неначе у мозаїці: талановита малеча, яка тільки торує шляхи на сцену, юнь, молодь, співаки та музики середнього, зрілого та вельми поважного віку, зірки першої величини, професійні артисти й аматори, вокальне, інструментальне мистецтво та їхня синкретична єдність, акустичні музичні інструменти й електронні, солісти і різноманітні форми ансамблів, сільська та міська культура... Тут постійно спадає на думку, що українська земля народжує набагато більше талантів, аніж потребують концертні організації.

Душа радіє й за студентську молодь, якій випадає щаслива нагода і себе показати і, найголовніше, зануритися в океан жанрів, стилів, форм, мистецьких течій. Власне, наочно переконуєшся, як усе це можна й поєднувати. Прикладом слугують деякі артисти базового колективу – Київського академічного ансамблю української музики “Дніпро”, котрий є взірцем високого професіоналізму: впродовж концерту вони двічі, а то й тричі репрезентують свою багатовекторну творчість в абсолютно різних жанрах.

Вінцем Київ-етно-мюзік-фесту традиційно є заключний концерт – у переповненій залі чотири години (а бувало й довше) вирує стихія українського духу, парад справдешніх народних талантів.

Органічною складовою усього музичного дійства є різнобарв’я народно-декоративного мистецтва з різних етнографічних районів України – виставки, покази, тематичні експозиції, майстер-класи.

Респект і ведучим – їхні знання специфіки різних граней народного мистецтва вражають, адже подеколи їм доводиться демонструвати дива імпровізації, заповнюючи тривалі паузи для налаштування артистами музичних інструментів.

Усе, про що йшлося вище, – то тільки видима частина айсберга. Заради неї

цілий рік ведеться величезна підготовча робота мистецьких лідерів і, як виявилося, не менш талановитих менеджерів – Олени Кулик, Любомира Матейка та Олеся Журавчака, які зуміли запалити своєю ідеєю авторитетних музикантів, мистецтвознавців, режисерів, операторів, дизайнерів, волонтерів, віднайти кошти і, до всього цього, витворити дивовижно креативну атмосферу, в якій комфортно усім.

Особливо ґрунтовно провадиться попередній відбір учасників. По декілька разів експертна рада прослуховує їхні записи – щоб не обійти увагою жоден талант, щоб представити усі стилі, жанри, виконавські форми, вікові категорії та регіони України.

Не можливо оминути увагою й виготовлені з величезним смаком рекламу, дипломи, подяки, сувеніри.

Висновок напрошується один: організатори Київ-етно-мюзік-фесту “Віртуози фолку” – справжні державці. Оберігаючи та розвиваючи правікові традиції українського народу, вони розширюють горизонти української культури. І, що вельми важливо, роблять це якісно і шляхетно.

На жаль, минулого року через карантин фестиваль було поставлено на паузу. Але цього року його організатори сподіваються, що до осені ситуацію вдасться стабілізувати і вже, за підтримки Українського культурного фонду, почали підготовку до наступної імпрези.

Як хочеться, щоб в Україні так робилося усе...

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА” імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом!

ПЕРЕДПЛАТА—2021

Вартість передплати (з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 74

на 1 місяць	21 грн 43 коп.	на півроку	115 грн 58 коп.
на 3 місяці	61 грн 29 коп.	на рік	225 грн 96 коп.

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН
Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова), Павло МОВЧАН, Микола ТИМОШИК, Георгій ФІЛІПЧУК, Іван ЮЩУК
Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
Відділ коректури
Ольга ЖМУДОВСЬКА
Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН
Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Ольга ЖМУДОВСЬКА
Бухгалтерія
279-41-46
Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001
E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua
Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”, 04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.
Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.
Індекс газети **“Слово Просвіти” — 30617**

4 820095 780016 21004